

**Bartha Miklós**

**Válogatott nemzetpolitikai írások**

**Lakitelek, 2016**

## **A nemzet őrszeme: Bartha Miklós (1848–1905)**

Száztízestendővelezelőtt, 1905. október 19-én hunyt el kisborosnyói Bartha Miklós, a 19–20. század fordulójának legnagyobb hatású közírója, a nemzetét féltő és óvó politikus, a magyar szociográfiai irodalom első maradandó műve, a *Kazár földön* alkotója. Munkásságát méltatlanul feledték, feledtették, mellőzték, egyes korszakokban megbélyegezték, egész alakos szobrát Budapesten, a Városligetben a kommunista diktatúra kezdetén, 1949-ben ledöntötték, és egy múzeumi raktárban várja újbóli felállítását és ünnepélyes felavatását. Összegyűjtött munkáit a halála után három évvel kezdődően, 1908 és 1913 között hat kötetben adták ki. Ideje már történelmünk e jeles alakjával szemben is elkövetett mulasztásainkat pótolni, és életművéből tanulni, okulni.

Bartha Miklós Erdélyország szülőtte, 1848. november 14-én az udvarhelyszéki Rugonfalván látta meg a napvilágot Székelykeresztúr közelében. Apja, berei Bartha Gergely (1815–1869) az 1848–1849-es forradalom és szabadságharcban honvéd századosként küzdött, és részt vett a császári haderő erdélyi főhadiszállása, Nagyszeben 1849. március 11-i elfoglalásában. Miklós fiát alig négyéves korában beíratta a rugonfalvai tanodába, ahol Fülöp Dániel református kántor és iskolamester tanította. Hatéves korától Segesváron a szász iskolában tanult, majd az 1855–1856. tanévben magán házi-tanulóként Rugonfalván Toró Sándor protestáns teológus oktatta. A gyermek Miklós ekkor, a minden szabadságot megfojtó Habsburg-házi császári önkényuralom évtizedében, a hírhedt Bach-korszakban serdült fel.<sup>2</sup> A magántanulás után Miklóst szülei a székelyudvarhelyi református főgimnáziumba írtatták. Ugyanebben az időben tanult a helyi római katolikus gimnáziumban ábránfalvi Ugron Gábor (1847–1911), a későbbi neves politikus, akivel barátságot kötött. Alig múlt kilenc éves, amikor a Háromszékről származó, 1824-ben született és ekkor már négy gyermekes édesanyja, Sebesi Anna 1858. január 30-án, 34 éves korában „szívszélhűdés”-ben hirtelen meghalt. A félárva Miklós 1863 nyaráig látogatta a székelyudvarhelyi református főgimnáziumot, apja ősszel átíratatta a nagyszebeni katolikus állami gimnázium VI. osztályába, majd 1865 ősztől a székelyudvarhelyi főgimnáziumban tanult, ahol a tanév végén leérettségizett.

Ezt követően, 1866 szeptemberétől a Pesti Tudományegyetem jogi karának hallgatója lett, és egyre inkább a politikai pályához vonzódott. Anyagi nehézségei miatt a tanulmányait rövid időre félbeszakította,

1 Bartha Miklós Összegyűjtött Munkái. Sajtó alá rendezte Samassa János dr., Szmertnik István dr., Sztankovits Ferencz dr. Előszót írt az irodalmi részhez Ábrányi Kornél, a politikai részhez Holló Lajos. [Életrajza:] Sebesi Samu: Bartha Miklós élete és működése. Első – Hatodik kötet. Budapest, 1908–1913. Benkő Gyula udvari könyvkereskedése bizománya. (A továbbiakban: BMÖM.)

2 SEBESI Samu: Bartha Miklós élete és működése. In. BMÖM. I. köt. 1908. 17. old. (A továbbiakban: Sebesi S., 1908.)

melyek befejezésére 1870-ben visszatért Pest-Budára, ahol az *Ellenőr* című újságnál hírlapírói munkát vállalt szerény fizetségért. A következő évben sikeresen befejezte a egyetemet, a jog- és államtudomány doktorává avatták. Örökölt birtokán, Rugonfalván kezdett gazdálkodni, de a nem várt anyagi nehézségek miatt hivatali állást vállalt. Talán az ebből következő szükségyszerű korteskedés (amikor megbízójának képviselővé választásáért ügködött), vagy politikai nézeteltérés miatt összeszólalkozott Szócs Márton királyi főügyessel. A kor szokása szerint az ügyből párbaj lett, amelyben Bartha – első ilyen vívásában – győzött: miközben ő sértetlen maradt, az ügyész a nyakán súlyos sérülést szenvedett.<sup>3</sup>

Udvarhelyszéken (az 1876. évi közigazgatási átszervezés után Udvarhely vármegye) 1872 elején, az általános tisztújítás során a megyegyűlés egyhangúan megválasztotta első aljegyzőnek. Életének 25. évében biztos jövedelme lett, és 1872. április első napján házasságot kötött Nagy Lajos székelyudvarhelyi törvényszéki elnök leányával, Irmával. Hamarosan elindult a politikai pályája, méghozzá a szülőföldjén. Udvarhelyszéken 1873-ban időszaki országgyűlési választásokat tartottak.<sup>4</sup> Barthát a Székelyudvarhelyi járásban baloldali célkitűzésekkel jelölték, majd választották meg. Ezután lemondott aljegyzői tisztségéről, és nejével a szülőfalujába költözött. Mindenekelőtt a hanyatlásnak indult birtokát igyekezett rendbe hozni, és időnként felutazott a fővárosba, hogy eleget tegyen országgyűlési képviselői megbízatásának. A törvényhozási munka során megismerkedett az ország vezető politikusaival, a legnevesebb írókkal és hírlapírókkal. Tevékeny szerepe volt a különböző ellenzéki szerveződésekben, végül az 1874. május 17-én megalakult Negyvennyolcas Függetlenségi Párt létrehozásában, amely vezetőjének Mocsáry Lajost (1826–1916) választotta. A szerveződés fő követelései: a közös minisztérium, a delegáció intézménye és a közös hadsereg megszüntetése; önálló magyar nemzeti bank és magyar hadsereg felállítása; a magyar-osztrák államadóssághoz való hozzájárulás mértékének, valamint a vám- és kereskedelmi szerződésnek a felülvizsgálata; a vármegyei önkormányzati rendszer sértetlen fenntartása; végül az ország területi és politikai egységének megőrzése. A párt a fentiekén kívül a perszonális unió elvi alapjaira helyezkedett. Ennek lényege, hogy Magyarország és Ausztria, mint két független állam között olyan kapcsolat jöjjön létre, amely csak a közös uralkodó személyére korlátozódna.

Az év végén, 1874 decemberében egy mutatóvényszámmal a már hírlapírói és szerkesztői gyakorlatot is szerzett Ugron Gábor kiadóként *Baloldal* címmel ellenzéki újságot indított Székelyudvarhelyen, amelynek rövidesen a szerkesztője is lett. A közlőny munkatársainak Barthát és báró Orbán Balázst (1829–1890) is felkérte, akik a cikkek írásán kívül

3 VERES Péter: A székely puccs és Bartha Miklós. In: Bartha Miklós és kora. Regionális fejlesztések. Kiad. Udvarhelyszék Kulturális Egyesület, Székelyudvarhely Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala. Székelyudvarhely, 2013. 42. old.

4 Az 1872–1875. évi országgyűlést egy évvel korábban, 1872. szeptember 7-én nyitották meg.

a szerkesztésbe is bekapcsolódtak. Az újság kiadása egyébként merész kísérletnek számított, mert az országgyűlés közjogi ellenzékének Erdélyben ekkor még egyetlen lapja sem volt. Az újságot Becsek Dániel Könyvnyomdája állította elő.<sup>5</sup> Barthának több közlése visszhangot váltott ki, de ennek ekkor még nem tulajdonított különösebb jelentőséget.

A következő év elején, 1875. február 3-án Tisza Kálmán (1830–1902) a költségvetésről szóló beszédében „szögre akasztotta a bihari pontokat”, vagyis feladta a Balközép Párt addigi függetlenségi követeléseit. Hamarosan, március első napján a Deák Ferenc (1803–1876) által vezetett hajdani Felirati Párt (ekkor már Deák-párt) és a Tisza Kálmán vezette Balközép Párt egyesült, és felvette a Szabadelvű Párt nevet.<sup>6</sup> Az új szerveződés Bartha Miklósnak az élete végéig a politikai ellenfele lett.<sup>7</sup> Az 1872–1875. évi országgyűlés az utóbbi év május 24-én tartotta utolsó ülését, amellyel Bartha Miklós képviselői megbízatása is a véget ért. Ezt követően hazatért Rugonfalvára. A következő, 1875. július első napja és augusztus 18. között tartott országgyűlési választások alkalmával a Negyvennyolcas Függetlenségi Párttól nem fogadott el megbízatást, holott annak megalakításában tevékenyen részt vett. Az országgyűlési választások kezdetén a függetlenségi párti, Ugron Gábor vezette székelyudvarhelyi *Baloldal* című lapot – melynek, mint írtuk, Bartha is a szerkesztője volt – 1875. július első napja és december között az Erdély központjában, Kolozsváron jelentették meg Deáky Albert szerkesztésében.<sup>8</sup>

Bartha ekkoriban teljesen elszakadt korábbi politikai bálványától, Tisza Kálmántól, akiben óriásit csalódott, amiért egyesült az 1867. évi kiegyezés alapján álló Deák-párttal. Jól érezte, hogy mindez a magyar függetlenségi eszme végzetét jelentette. A politikában senkit sem látott akkor, aki Tiszával szemben sikerrel vehetné fel a harcot. A fővárosból hazatérve, 1875 és 1880 között rugonfalvai birtokán gazdálkodott. Közben a házassága felbomlott, és 1878. elején törvényesen elvált Nagy Irmától.<sup>9</sup> Következetes kiállása miatt továbbra is gyakran voltak összetűzései, párbajozott karddal vagy pisztollyal.<sup>10</sup>

Kétségtelen, hogy közben, 1877 folyamán Bartha – különösen az erdélyi magyar függetlenségi körökben – nagy hírnevet szerzett magának az ún. „székely puccs”-ban vállalt szerepéért. Meg kell jegyeznünk, hogy a székelység akkori mozgalmával kapcsolatban elterjesztett rosszalló,

5 HUBBES Éva, M.: Székelyudvarhely egykori nyomdái és kiadványai. Székelyudvarhely, 1998. 7. old.

6 A Szabadelvű Párt ezt követően három évtizedig kormányzott, mindössze az 1905. évi választást veszítette el.

7 Az uralkodó, (Habsburg) I. Ferenc József király (1867–1916) Tisza Kálmánt 1875. október 20-án nevezte ki miniszterelnöknek. Kormányzása idején a Szabadelvű Párt megerősödött, a törvényhozásban döntő többséget alkotott, amely lehetővé tette, hogy Tisza Kálmán tizenöt éven át, 1890. március 9-én történt lemondásáig legyen az ország kormányfője.

8 HUBBES É. M., 1998. 7. old. – A Baloldal 1876. januárjától a 39. számig, a lap megszűnéséig ismét Székelyudvarhelyen jelent meg, és Ugron Gábor volt a felelős szerkesztője, akit újra Udvarhelyszék egyik országgyűlési képviselőjévé választottak.

9 SEBESI S., 1908. 35–36. old.; VERES P., 2013. 42. old.

10 SEBESI S., 1908. 37–38. old.

elítelő „puccs” fogalom teljesen Habsburg érdekeket, szemléletet szolgált, a jelentése ugyanis államcsíny. Miközben a szervezkedés lényege egy székeleyekből álló önkéntes légió felállítása volt, amely a szomszédos Moldvába betörve, elvágja a Törökország ellen harcoló cári orosz csapatok utánpótlási vonalait. Szinte hihetetlennek tűnik az akkori belügyi-titkosrendőrségi körülmények között lezajlott nagy székeley megmozdulás. Csík vármegyében gyakorlatilag titokban történt a toborzás és a fegyverszállítás, Udvarhelyen és Háromszéken azonban teljesen nyíltan verbuváltak a falusi ivókban, városi fogadóknak, amiről szeptember 20-a körül a helyi közvélemény is folyamatosan tudomást szerzett. Közismert magas rangú személyiségek, földbirtokosok álltak a mozgalom élére.<sup>11</sup> Orbán Balázs báró,<sup>12</sup> politikus, író és néprajzi gyűjtő, lelkesítő szónoklatok sorát tartotta. Eközben a három főszervezőről éneket is költöttek, amely gyorsan népszerűvé vált a székelység körében: „[Ugron] Gábor úr a generális,/ [Orbán] Balázs báró az őrnagy,/ [Bartha] Miklós úrból kapitány lett, /De Pistából csak hadnagy”.<sup>13</sup> Másként: „Ugron volt a fővezér, Bartha a vezérkari főnök, Orbán Balázs a szárnysegéd”.<sup>14</sup> A mozgolódás felett az osztrák–magyar hatóságok kezdetben szemet hunytak. Eközben a Székelyföldön és Erdélyben másutt is tevékenykedő ó-romániai hírszerző titkos ügynökök, kémek jelentéseket küldtek a székeleyek mozgalmáról és a készülő moldvai betörésről Bukarestbe. A Romániával szövetséges Oroszország külügyminisztere, Alekszander M. Gorcsakov herceg (1798–1883) erőteljes fellépése nyomán rendelte el a bécsi osztrák, majd a budapesti magyar kormányzat a nyomozást. A székeleyek szervezkedését – melyet kezdeti a „jogosulatlan toborzás” jogcím után csak „közcsendháborítás”-nak minősítettek – az osztrák–magyar hatóságok végül felszámolták. Az eljárás alá vont soktucatnyi résztvevő személy – köztük Bartha Miklós is – végül uralkodói kegyelemben, illetve pertörlésben részesült.

Bartha Miklós rugonfalvai gazdálkodása nem volt igazán eredményes, ezért eladta házát és birtokát Póli (Apollónia) nővérének, és 1879-ben a kolozsvári Földhivatal „kataszteri biztosa” lett. Újságírói-írói tehetségét K. Papp Miklós (1837–1880) író, a kolozsvári *Magyar Polgár*

11 Lásd részletesen, SZÁDECZKY K. Lajos: A székeley puccs 1877-ben. Székely légió szervezése az orosz–török háborúban. Budapest, 1920. Az Erdélyi Magyar-Székeley Szövetség kiadása. – Szádeczky Kardoss Lajos (1859–1935) történész, kolozsvári egyetemi tanár, 1920–1922-ben a magyar Nemzetgyűlés képviselője volt. – Legújabbban Veres Péter muzeológus (Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely) közölt dolgozatot az eseményekről. VERES P., 2013. 35–43. old.

12 A Székelyudvarhely melletti Lengyelfalván született Orbán Balázs fő műve *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti s népismeai szempontból* 1868 és 1873 között hat kötetben látott napvilágot. I. Udvarhelyszék, 1868.; II. Csíkszék, 1869.; III. Háromszék, 1869.; IV. Marosszék, 1870.; V. Aranyosszék, 1871.; VI. Barcaság, 1873. Az előbbiekhöz szervesen kapcsolódó *Torda város és környéke* azonban csak 1889-ben jelent meg.

13 JANCÓSÓ Gabriella: Amikor „megvertük” az orosz birodalmat. Székely puccs a nagyhatalmi érdekek szolgálatában. In: *Székely Hírmondó* (Sepsiszentgyörgy), 2012. november 19. – Ez utóbbi személy, Sebesi István kiszolgált őrmesterre vonatkozott, aki feltehetően szegről-végről rokona lehetett Bartha Miklósnak.

14 SZÁDECZKY K. L., 1920. 96. old.

című, Tisza Kálmánt és a Szabadelvű Pártot támogató lap főszerkesztője fedezte fel. Felkérte munkatársának Barthát, aki köztudottan ellenzéki, negyvennyolcas függetlenségi párti volt, végül azzal a feltétellel lépett be a szerkesztőségbe, hogy nem kötelezhetik politikai tárgyú cikkek írására.<sup>15</sup> A főszerkesztő teljesítette kérését, és Bartha – kevesebb, mint egyévi hivatali szolgálat után – 1879. december első napján a *Magyar Polgár* szerkesztője lett. Bármennyire is törekedett, mégsem tudta magát teljesen kivonni a közéleti mozgások, botrányok hatása alól. Emiatt ismét párbajba keveredett, ezúttal a budapesti *Függetlenség* című lap főszerkesztője, Hoitsy Pál (1850–1927) volt az ellenfele, és az összecsapásban végül mindketten sértetlenek maradtak.

Bartha 1880. augusztus elején részt vett a Negyvennyolcas Függetlenségi Párt erdélyi szárnyának kolozsvári tanácskozásán, ahol egy ellenzéki újság indításáról és Bartha szerkesztői kinevezéséről is döntöttek. Az új lap első mutatószámánál – *Ellenzék* címmel – 1880. szeptember 21-én látott napvilágot. Elnevezését Barthától kapta, aki a lappal kapcsolatban kijelentette: „Ha túl is éli őt, semmilyen hatalmi tényezőnek szolgálatába ne álljon.” Bartha ezt követően főszerkesztőként az *Ellenzék* hasábjain, negyedszázadon keresztül – a haláláig – küzdött hazája, nemzete ügyéért és boldogulásáért.<sup>16</sup> A lap, Bartha tollából már a mutatószámában közölte *Álláspontunk* cím alatt azokat a célkitűzéseket, amelyekhez egész életén át hú maradt, és évtizedekre meghatározta az újság irányvonalát.

Röviddel az *Ellenzék* indulása után Bartha Miklós országos hírnévre tett szert, miután két közös hadseregbeli katonatiszt az újság egyik rövid közlése miatt, szó szerint összekaszabolta. November 10-én a következő napi-hírt jelentette meg: „Lajdinánt-ügy.”<sup>17</sup> Gusztáv Rüstovnak [helyesen: Ristow] hívják azt az apró hadnagyot, ki az egyéves önkénteseket itt Kolozsvárt állandóan *magyar kutyáknak* nevezi. A fiúk közt nagy ezért az elkeseredés. Soh'se bántásák! Nem azért él a német magyar kenyéren, hogy meg ne marja a gazdáját.”<sup>18</sup> A közös hadseregben az említett mellett, gyakran „*Kossuth kutyák*”-ként is szidalmazták a magyar bakákat.

A hír megjelenésének napján a közös hadsereg Kolozsváron állomásozó 51. gyalogezredének két osztrák tisztje Ristow nevében tisztázó nyilatkozatot tett a félhivatalos kormánypárti napilap, a *Kelet* szerkesztőségében, kijelentve: Ristow nem használta a *magyar kutya* kifejezést. Ezután átsiettek az *Ellenzék* helyiségébe, ahol elmondták az előbbieket, majd a híradás helyreigazítását kérték a lapban, amelyet Bartha megtagadott. A tisztok ezért párbajjal fenyegették meg, ami végül

15 SEBESI S., 1908. 41–42. old.

16 A kolozsvári *Ellenzék*, az erdélyi magyarság meghatározó lapjaként a 65. évfolyam 230. számig, 1944. október 10-éig látott napvilágot. In: KUSZÁLIK Péter: Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989. Budapest, 1996. 75. old.

17 Helyesen: Leutnant – magyarul hadnagy. A császári és királyi közös hadseregben a német volt a vezényleti nyelv, és a magyarajkú katonák körében a számukra ismeretlen szakkifejezések a kiejtésben eltorzultak. Így lett a *Leutnant*ból lajtnánt vagy Erdélyben a még könnyebben kimondható lajdinánt.

18 SEBESI S., 1908. 50. old.

nem történt meg. November 13-án viszont Ristow és tisztvárosa, Dienstl főhadnagy megjelentek az *Ellenzék* szerkesztőségében, ahol karddal összekaszabolták a fegyvertelen főszerkesztőt.<sup>19</sup> Sebesi Samu szerint „Bartha pusztá kézzel fogott ki minden vágást, úgy, hogy ujjairól és kézcsuklóiról cafatokban csüngött a vérrel borított izom”. Az élet-halál harcát vívó Bartha Miklóst – mivel súlyos sérülései miatt nem lehetett szállítani – orvosai a szerkesztőségi lakásán gyógyították. Egyes lapok 19, mások 24, kard okozta vágásról írtak a koponyáján (ennek csontja is megrepedt), az arcán, a karjain, a két tenyerén, valamint a jobb lapockája feletti szúrását említették.

A Bartha elleni támadás országsszerte nagy felháborodást keltett. Az *Ellenzék* nemcsak a főszerkesztője, hanem a nemzet ellen elkövetett merényletnek állította be a történeteket. Az ügy az országgyűlés képviselőháza elé került, ahol Tisza Kálmán ígéretet tett a kivizsgálására. A kormányfő másnap a kolozsvári városi bizottságot is fogadta, amellyel szintén közölte az előbbieket. A kolozsváriak november 18-án a király, (Habsburg) I. Ferenc József elé is járulhattak, aki szintén igazságtételt helyezett kilátásba. A két osztrák tisztet végül enyhe büntetéssel sújtották, majd a párbajozás szokását előszeretettel támogató királytól kegyelmet kaptak. Életveszélyes sérüléseiből Bartha Miklós 1880 karácsonyára gyógyult fel. A törvényszéki orvosi vizsgálat lezárását követően, 1881. január végén hozták nyilvánosságra annak eredményeit. Ezek szerint Bartha várhatóan az élete végéig „állandó nyomoréksággal” küszködik majd, ugyanis „csupán a balkéz mutató ujjá és a jobb kéz hüvelykujja fogják visszanyerni teljes mozgási képességüket. A többi ujjak részint egészen használhatatlanok, részint izületi merevségek miatt csak kevésbé lesznek használhatóak”.<sup>20</sup> Bartha arca élete végéig sebhelyes maradt.

Az *Ellenzék* szerkesztése mellett – 1881-től teljeseedett ki országos tekintélyt szerzett közírói munkássága –, újra bekapcsolódott a közéletbe. Az előbbi évtől a Negyvennyolcas Függetlenségi Párt tagjaként a tömörülés Ugron Gábor vezette erdélyi szárnyához, az ún. Ugron-párthoz csatlakozott, amelynek két évtizedig (1881–1901) az elnöki tisztségét is betöltötte. Pártjával együtt 1904. végén visszalépett függetlenségi pártba. Bartha, élete végéig különféle választókerületek függetlenségi párti országgyűlési képviselőjeként is tevékenykedett: Kolozsvár 1881–1884., Csíkszereda 1884–1887., Oklánd (Udvarhely vm.) 1887–1892., Nagyajta (Háromszék vm.) 1892–1896., Gyula (Békés vm.) 1897–1901., Zenta (Bács-Bodrog vm.) 1901–1905. Közben 1895-ig az *Ellenzék* felelős szerkesztője, majd 1905-ig, haláláig a főszerkesztője maradt.

A törvényhatóságokról szóló törvényjavaslattal kapcsolatos záróbeszédét Bartha 1886. március 15-én tartotta a képviselőházban, amely

19 A Lajdinánt-ügyet részletesen ismerteti, Sebesi S., 1908. 50–56. old. Az esetet legújabban feldolgozta, FERENCZI Szilárd: Bartha Miklós Kolozsváron. A politikus, a hírlapíró és a botrányhős. In: Bartha Miklós és kora. Regionális fejlesztések. Székelyudvarhely, 2013. 12–22. old.

20 *Ellenzék* (Kolozsvár), 1881. január 26.

olyan nagy visszhangot váltott ki, hogy arról a félhivatalos, azaz valójában kormánypárti *Nemzet* című újság is elismerő cikket jelentetett meg. Bartha felhívta a figyelmet az egyre erőteljesebb erdélyi román és német (szász) törekvésekre, amelyek azért veszélyesek, mert az ország 37 vármegyéjében a nemzetiségek vannak többségben. A Marosvásárhelyi Magyar Királyi Ítélőtáblánál, amelyhez az erdélyi magyarlakta megyéken kívül a székely vármegyék is tartoztak, Bartha nem tartotta elfogadhatónak, és ezért bírálta az alábbi gyakorlatot. A magyar kormányzat a marosvásárhelyi ítélő tanácsokat úgy állította össze, hogy azok majdnem mindegyikében a román és a szász ajkú bírák voltak többségben.<sup>21</sup>

Közben a „kóborlások” során – Bartha így nevezte a Kárpát-hazában tett országjárásait – tudatosan barangolt Erdély nemzetiségi vidékein, majd adta közre rendkívül érdekes tapasztalatait, megfigyeléseit. Egyik első ilyen helyszíne volt a Székelyföld közepén elhelyezkedő Hargita hegység, később Hunyad vármegye, Brassó, Sepsiszentgyörgy, Tusnád és a Csalmád-tető magasa (Nagy-Csomád, 1294 méter), valamint a fürdőhely melletti Szent Anna-tó. Élményeiről, tapasztalatairól az *Ellenzék* „Imitt-amott” című tárcarovatában számolt be olvasóinak. A számára különösen kedves hegyek között megbújó falvakban járt. Az egyik például Beszterce-Naszód vármegyei Óradna (románul: Rodna), ahol Bartha – mint mindig – éles szemmel mérte fel a helyzet lényegét. A Nagy-Szamos forrásvidéke közelében fekvő helységben már az Árpád-kortól ezüstöt bányásztak. Néhány évvel korábban, 1876-ban a „bányanagy” (a bánya vezetője) kérésére állami népiskolát állítottak fel – melyet az Erdélyrészi Magyar Kultúregyesület, az EMKE is támogatott –, ahol évente 70–80 diák végzett, és jól elsajátította a magyar nyelvet. Igen ám, de a szüleik, valamint az aknáknál, a zúzdáknál és a kohónál dolgozó idősebb munkások és irányítóik mind „oláhul” (románul) beszéltek. „Vég[te]re is, a magyar nyelv csak az iskola nyelve, az oláh pedig a család és az élet nyelve. (...) és az élet 70–80 magyar fiút és leányt fejleszt vissza oláhvá évenként” Óradnán.<sup>22</sup>

Mind képviselőként, mind közíróként Bartha Miklós a korszak magyar nemzeti érdekeket védő legkiválóbb személyisége volt. A közjogi ellenzék egyik elismert vezére, aki beszédeiben és írásában főként a közös minisztériumok megszüntetését, a vámunió felbontását, a különálló, magyar nemzeti nyelvű hadsereg felállítását, valamint önálló magyar külpolitika megteremtését szorgalmazta. Éles szemmel vette észre és tárta fel a nemzetre leselkedő belső s külső veszélyeket, a hazai nemzetiségek, különösen a románok elszakadási és durván magyarelleses törekvéseit. Lapjának 1883-as évfolyamában ezért kezdeményezte cikksorozatban az Erdélyrészi Magyar Közművelődési Egyesület, az EMKE létrehozását elősegítő mozgalom indítását. A köztudattal ellentétben, 1884. december

21 BMÖM. 1910. III. köt. 81. old. – A törvényhatóságokhoz is kapcsolódott egy későbbi, 1891. június 26-án elmondott képviselőházi beszéde „A közigazgatás és önkormányzat rendezése a vármegyékben” címmel. Ugyanitt: 106–137. old.

22 BMÖM. 1909. II. köt. 619. old.

27-én, „karácsony harmadnapján jött össze Kolozsvárt az első értekezlet, melyből az ország egyik legnagyobb közművelődési intézménye, az E. M. K. E. született” – közölte később Sándor József (1853–1945) az egyesület elsőként megválasztott titkára.<sup>23</sup> Az egyesület egyik alelnöki tisztségét hosszú évekig Bartha töltötte be, aki az EMKE keretében 1886. április 12-én létrejött *Székely szakosztály* választott „előadója”-ként (ügyintézőjeként) is működött. E tagozat elnöke gróf Bánffy Béla (1831–1888)<sup>24</sup>, tagjai a székely vármegyék – Maros-Torda, Csík, Háromszék, Udvarhely és Torda-Aranyos – főispánjai, valamint a székely kérdés legjobb ismerői voltak.<sup>25</sup> A további fejlemények jól érzékeltették, hogy az EMKE nemzetmentő munkájára nemcsak különösen Erdélynek, hanem az országnak is nagy szüksége volt.

Bartha Miklós nyomban felfigyelt arra, amikor a bukaresti román egyetem tanáraiból, hallgatóiból, akadémikusokból és liberális parlamenti képviselőkből 1890. december 29-én (hivatalosan 1891. január 24-én) a román fővárosban megalakították a különböző országokban élő románok kulturális (valójában nemzeti) egységét és az Ó-Románia határain kívül élő románok támogatását szolgáló Liga Culturală ('Kulturális Szövetség') elnevezésű társaságot. Az előbbieken kívül a szerveződés az „elnyomott erdélyi románság” sorsának az európai közvéleménnyel való megismertetését tűzte ki célul.<sup>26</sup> A liga egyik alapítója az Arad vármegyei Világos községben született Ioan Slavici (1848–1925) erdélyi román író volt, aki az előző évben kivándorolt Ó-Romániába, és Bukarestben telepedett le.<sup>27</sup>

Eközben Bartha különös figyelemmel kísérte cikkeiben az országszerte mindig nagy érdeklődést, sőt izgalmat keltő hazai román mozgalmakat, amelyeket köztudottan Ó-Romániából, a királyságból (Regát), főként Bukarestből szítottak. A regáti egyetemi hallgatók 1891 májusában emlékiratot állítottak össze a magyarországi, illetve az erdélyi román kérdésről, és élesen támadták a magyar kormány nemzetiségi politikáját. A röpiratot a Liga Culturală – ennek a vezetője ekkor már Ioan Slavici volt – adta ki 15 ezer példányban, amelyet a Nyugat ifjúságának,

23 SÁNDOR József: Visszapillantás az EMKE alakulása és fejlődése történetére. Kolozsvár, 1895. 1. old.

24 Helyesen: losonczy báró Bánffy Béla. 1865-től Szilágy vármegye főispánja, 1876-tól országgyűlési képviselő, 1884-ben a képviselőház alelnökévé választották.

25 SÁNDOR J., 1905. 17–18. old.

26 Erdély története. 1830-tól napjainkig. Harmadik köt. Szerk. Szász Zoltán. Budapest, 1986. Akadémiai Kiadó, 1657. old. – A liga Párizsban, Berlinben és a hollandiai Antwerpenben tagozatokat szervezett, amelyek erőteljes Magyarország-ellenes tevékenységet fejtettek ki a nemzetközi közvéleményben...

27 Slavici 1884. áprilisában indította Nagyszebenben a *Tribuna* című lapját, és a következő jelmondattal adta ki: „Soarele românilor de la București răsare”, azaz 'A románok napja Bukarest felől kel fel'. Később, 1887. május 12-én Nagyszebenben a magyarországi Román Nemzeti Párt gyűlésén a tömörülés titkárává választották. A lapjában közölt magyarellenes cikkeiért öt alkalommal indítottak sajtópert ellene. A kolozsvári törvényszék 1888. április 25-én egyévi államfogház büntetésre ítélte, amelyet Vácon, a börtönben töltött ki, ahol valóságos politikai írodát berendezve tovább irányította a Nagyszebenben megjelenő újságját.

a jövő Európájának szánva francia, német és olasz nyelven terjesztettek. Hivatalos ösztönzésre a magyar egyetemisták, a román származású Moldován Gergely (1845–1930),<sup>28</sup> kormánypárti kolozsvári tanáruk segítségével 1891. július első napjára elkészítették válasziratukat, amelyben védelmébe vették hazájukat. A magyarországi és ausztriai román egyetemi hallgatók egy év múltán, 1892 júliusában a magyar politikát védő röpiratra egy viszontválaszt – ez volt a *Replica* – állítottak össze, amelyet Aurel Constantin Popovici (1863–1917) magyarországi román nemzetiségi politikus Nagyszebenben, nyomtatásban is megjelentetett. A röpirat igen sok kárt okozott Magyarországnak, mert egyes különösen eltorzított adataira, megállapításaira a valódi tényeket nem ismerő nyugat-európai közírás és néhány politikai személyiség is felfigyelt. A magyar hatóságok emiatt bírósági eljárást – ez lett a későbbi híres *Replica*-per – indítottak.<sup>29</sup> Az ügygel természetesen Bartha Miklós is foglalkozott, és *Oláh kérdés* című írásában cáfolta meg az alaptalan vádakát, és mutatott rá a román törekvések igazi céljaira, mindenekelőtt Erdély elszakításának szándékára.<sup>30</sup> Popovicit később, 1893. augusztus 31-én a kolozsvári törvényszék a távollétében (in contumaciam) izgatás címén négyévi államfogságra ítélte a *Replica* szerkesztésért, mert addigra már Ó-Romániába szökött, ahol az élesen Magyarország-ellenes *Liga Romană* ('Román Szövetség') című lap szerkesztője lett.

Közben a magyarhoni „oláh” mozgalmak egyik fordulópontja lett az erdélyi Román Nemzet Párt politikusainak gyűlése, amelyet 1892. január 20-án és 21-én Nagyszebenben tartottak. Elhatározták, hogy elsősorban a kulturális sérelmeiket, a közigazgatásból és az állami hivatalokból való kiszorulásukat, gazdasági visszaszorításukat haladéktalanul egy emlékiratban a király, (Habsburg) I. Ferenc József elé tárják. Ekkor már évek óta maguk mögött érezték (Sigmaringen) I. Károly román uralkodó (1881–1914) titkos támogatását is.<sup>31</sup> Másrészt az országban kormányválság volt, január-február fordulóján országgyűlési képviselői választások zajlottak. Az előbbiekből következő kedvező helyzet ellenére hónapokig készült az erdélyi Román Nemzeti Párt vezetői által összeállított *Memorandum*. Végül május 28-án, az 1867. évi osztrák–magyar kiegyezés negyedszázados évfordulójának az előestéjén az osztrák császárhoz címezve egy 237 tagú, parasztokkal kiegészített küldöttség vitte Bécsbe, hogy ott – a bizottság titkáranak találó megjegyzése szerint

28 A szamosújvári születésű Grigoriu Moldovan a kor szokása szerint magyarul, Moldován Gergelynek írta a nevét. Kora jelentős etnográfusa és irodalomtörténésze volt.

29 Erdély története. III. köt. 1986. 1557–1658. old.

30 Oláh kérdés. In. *Magyarország*, 1894. május 8. Újraéleszt: BMÖM. 1910. III. köt. 402–405. old.

31 Ez nem volt véletlen, mert 1883. október 30-án Bécsben gróf Kálnoky Gusztáv (1832–1898) osztrák–magyar közös és Dimitrie Sturdza román külügyminiszter titkos szerződést írt alá, amely szerint a Monarchia segítséget nyújt Ó-Romániának egy orosz katonai támadás esetén. A megállapodáshoz még aznap csatlakozott a Német Birodalom, később, 1888. május 15-én Olaszország. Ennek következtében Ó-Románia is az ún. hármass szövetség tagjává vált. Ez utóbbi védelmi szerződés aztán sajátos módon bonyolította a magyar–ó-románai viszonyokat, különösen az erdélyi románság tekintetében.

– „a románok bevádolják a magyar királyt az osztrák császárnál”.<sup>32</sup> Az uralkodó azonban nem fogadta a küldöttséget, mert az a Magyarország belügyeibe való beavatkozását jelentette volna. A kormányzati irodánál hagyott lepecsételt emlékiratpéldányt a király személye körüli miniszter, ifjabb Szógyény-Marich László (1840–1916) sem volt hajlandó átvenni. S azt sem akarta megtenni, hogy a magyar kormány megkerülésével a román vezetők számára kihallgatást kérjen a császártól. A küldöttség vezetője, Ion Rațiu (1828–1902), a Román Nemzeti Párt elnöke végül a kormányzati irodában hagyta a *Memorandumot*, ahonnan felbontatlanul Budapestre küldték. A Magyar Kir. Miniszterelnökség ezután – szintén „felbontatlanul” – visszajuttatta „a feladó”, Rațiu számára, az erdélyi Torda városában lévő lakására. Az erdélyi román mozgalom legelső, a sérelmeket még hagyományos módszerekkel orvosolni szándékozó szakasza teljes kudarcot vallott.

A Bécsset megjárt nagyszámú küldöttség, az ottani fáklásmenet, a Birodalmi Tanács tagja és az antiszemita Egyesült Keresztények csoportosulás célkitűzéseinek terjesztője, Karl Lueger (1844–1910)<sup>33</sup> hangzatos üdvözlő beszéde, a külföldi lapok érdeklődése sem tudta feledtetni, hogy ebben az időben „az erdélyi román társadalom vezető egyéniségeinek egy nagyon tekintélyes része” nem támogatta a *Memorandum*-mozgalmat. Sőt még külföldön is volt olyan visszhang, amelyben az osztrák császárhoz fordulást „előszobai kéregetésnek” minősítették.<sup>34</sup> Barthát aggodalommal töltötték el az ügy további fejleményei, amelyek – véleménye szerint – igen sokat ártottak az országnak és a magyar nemzetnek. Tordán tüntetők rongálták meg Ion Rațiu házát, ami óriási visszhangot váltott ki Ó-Romániában. Sőt Nagyszebenben 1892 nyarán kinyomtatták, majd részben a bukaresti Liga Culturală segítségével 11 ezer román és 2 ezer idegen nyelvű példányban külföldön is terjesztették a *Memorandumot*.

A magyar kormányzat hosszú tévovázása után csak egy év múltán, 1893 májusában indított eljárást a kolozsvári ügyészség a bécsi császári udvart megjárt román emlékirat aláírói Ion Rațiu, a Román Nemzeti Párt elnöke, valamint a szervezet alelnöke, két titkára és velük együtt az értelmi szerzőséget szintén vállaló többi vezetőségi tag ellen. Azzal a váddal, hogy a beadvány terjesztésével a „sajtó útján elkövetett nemzetiségi izgatás” vétségét követték el, amiért perben kell felelniük. A bukaresti Liga Culturală eközben Ó-Romániában zaklatott tüntetéseket szervezett az eljárás alá vont erdélyi román pártvezetők és az erdélyi románság mellett, és az ügygel kapcsolatban Nyugat-Európában erőteljes hírverést folytatott. A liga titkára pénzt vitt Nagyszebenbe, hogy a magyar hatóságok által betiltott *Tribuna* című újság rövid szünet után, 1894-ben újra megjelenhessék. Közben 1893 novemberében a vádlott-jelölt Ion Rațiu Bukarestben a román kormány képviselőivel tárgyalta, egyeztetett a

32 Erdély története. III. köt. 1986. 1660. old.

33 Lueger később, 1895-től Bécs első alpolgármestere volt, 1897 és 1910 között Bécs főpolgármestere.

34 Erdély története. III. köt. 1986. 1660. old.

további lépésekről. Innen egyenesen Budapestre utazott, ahol Hieronymi Károly (1836–1911) belügyminiszterrel folytatott megbeszéléseket, aki csak azután ígért engedményeket, ha a román párt feladja 1881. évi célkitűzéseit.<sup>35</sup> A két politikus találkozója eredménytelenül végződött.

A megindított kolozsvári ügyészégi eljárás után egy évvel, 1894. május 7-én Kolozsváron, a Vigadó nagytermében kezdődött a román *Memorandum*mal kapcsolatos per sok szereplővel, több ezer főnyi magyar és román közönséggel, a hazai és romániai sajtó, valamint néhány nyugati lap óriási érdeklődésével. A vádlottak és a védők között az egységes fellépés érdekében előre megszerkesztett, megbeszél és kiosztott közlési módszerek a felfokozott hangulatban már a negyedik napon megbomlottak, ezért az utóbbiak visszaléptek. Emiatt nem sikerült az erdélyi Román Nemzeti Párt és a bukaresti román kormány közös tervét megvalósítani, miszerint a kolozsvári *Memorandum*-pert nagyszabású politikai eseménnyé, az erdélyi románság évszázados szenvedéseinek és sérelmeinek nemzetközi ügyévé kell változtatni. A tárgyalás 17. napján, május 25-én a per véget ért. Az esküdtek nagy többséggel elmarasztalták a vádlottakat, négy főt viszont fölmentettek. A vádlottak közül 14 főt sajtó útján elkövetett izgatás címén két hónaptól két és fél évig terjedő államfogházra ítélték. Köztük Rațiu kettő évet, a mozgalom főszervezőjének tekintett Vasile Lucaciu (1852–1922) görög katolikus lelkész, a Román Nemzeti Párt főtitkára viszont az izgatás büntetése kiszabható legnagyobb mértéket, öt évet kapott. Az elítéltek együttesen beadott fellebbezését a Magyar Kir. Curia elutasította, így július végén Vácott és Szegeden megkezdték büntetésük letöltését.<sup>36</sup>

Bartha Miklós felfedte a hazai román törekvések igazi lényegét. „Magyarországon nyert jogaikat, szabadságukat, vagyonukat, állásukat, befolyásukat és tudásukat arra használják fel, hogy ezt az országot kiemeljék ezredéves sarkaiból. Fel akarnák hazánkat darabolni. Gyermekeiknek azt tanítják, hogy az a föld, amelyet székelyek, szászok, magyarok, ruthének és oláhok laknak, a Békási és Gyimesi szorosoktól a Tiszaig az oláh 'nemzet' külön tulajdona. Azt tanítják, hogy Kolozsvár, Szatmár[németi], Debrecen, Nagyvárad, Arad, Temesvár oláh városok. Meséket gondolnak ki a Sinkay- és Major-iskola nyomán s rásütik meséjükre a történelmi igazság bélyegét”.<sup>37</sup> A Bartha által magyar névvel említett két személy az ún. erdélyi triász tagja volt. Mindhárman Bécsben és Rómában tanult magyarországi görög katolikus papok voltak: Klein Sámuel (Samuil Micu-Klein, 1746–1806), Sinkai György (Gheorghe Șincai, 1754–1816) és Major Péter (Petru Maior, 1760–1821), akik az 1780-as években, többféle változatban megírták a „dákorománok”, vagyis az „oláhok” ('valachi')

35 Az 1881. május 11–12-én Nagyszebenben tartott gyűlésen formálisan egyesült a magyarországi és bánági, illetve az erdélyi Román Nemzeti Párt, majd kiadták közös követeléseiket: Erdély önkormányzatának helyreállítása, az 1868. évi XLIV., az ún. nemzetiségi törvény felülvizsgálata, általános szavazati jog, a közigazgatás és az adózás demokratikus átalakítása, a román művelődési intézmények állami pénzügyi támogatása.

36 Lásd bővebben: Erdély története. III. köt. 1986. 1663. old.

37 Ön magyarországi? In: *Magyarország*, 1895. május 12. Újraközzölve: BMÖM. 1910. III. köt. 422–425. old.

történetét, mondván: ők a rómaiak utódai. Az addig használt cirill helyett áttértek a latin betűkre és az oláh (román) nyelvet „latinizálták”, vagyis megtisztították az idegen, főként a szláv elemektől. A dákoromán kontinuitás elméletük a besszarábiai Dnyeszter folyótól a Tiszáig képzelte el a románok egységes államát.

Nem volt véletlen, hogy a hazai románok képviselői tüntetően távol maradtak a magyar honfoglalás ezeréves évfordulójának 1896. évi megünnepléséről is. Joggal állapította meg Bartha egyik ekkoriban írt cikkében. „Szám szerint harmadfél millió [román] ember íme nem velünk él, hanem rajtunk. Nem fia a hazának, hanem ellensége. Nem arra igyekszik, hogy megerősítse ezt az országot, hanem arra, hogy meggyengítse. Nem az a kötelesség él benne, hogy megvédelmezze hazáját, hanem az, hogy előkészítse az idegen hódítás számára. (...) szándékos elmaradásuk azt bizonyítja, hogy ők nem munkás tényezői az ország vérkeringésének, hanem rákfenés képletei. Nem polgárok, hanem ellenségek”.<sup>38</sup>

Tulajdonképpen az előbbiekhöz is kapcsolódik egy másik kifakadása annak kapcsán, hogy Kolozs vármegye kérvényt készített, amelynek tartalmát megismerte a kormány és az országgyűlés is. Ebben „a nemzetiségi izgatások megfékezését és a magyar állam megerősítését kéri.” Az indítvány kapcsán döbbsen rá Bartha, hogy a képviselőház még sohasem vitatta meg behatóan a nemzetiségi kérdést, amely szerinte sokkal súlyosabb, mint az előző nagy ügyek – a közigazgatás államosítása, a véderő, a középiskolai, majd az egyházpolitikai reform, a vármegyei törvény, a bosnyák helyzet – együttvéve.<sup>39</sup>

Bartha Miklós közben már kezdettől, 1897. februárjától figyelemmel kísérte az Északkeleti-Felvidéken élő, több mint 400 ezer ruténajkú lakos súlyos helyzetének javítására a magyar kormányzat által indított, és a végzetes sorsú Egán Ede (1851–1901) miniszteri biztos által vezetett gazdasági és szociális mozgalom alakulását. Kétségtelen, hogy az erről szóló, *Kazár földön* című könyve a legmaradandóbb alkotása, amely 1901-ben Kolozsváron jelent meg. A nemzetpolitikus Bartha szívvel-lélekkel támogatta a sok gáncsokkodás ellenére egyre több eredményt felmutató, a ruténséget életviszonyaiban segítő törekvéseket és Egán tevékenységét. Jól érzékelte ugyanis, hogy a korabeli magyar állam ekkor – ha pillanatnyi időre is – végre teljes mértékben a magyar nemzet, és nem a külhoni jövevények, a galíciai bevándoroltak érdekeinek megfelelően cselekedett. Az utóbbiak többsége később – mivel látszólagos magyarosodásuk ellenére a lelkükben idegenek maradtak – az 1918–1919. évi magyarságpusztító és országot romboló forradalmakban játszottak főszerepeket.

E kötetben Bartha Miklós igen tanulságos, a közlésük idején nagy visszhangot keltő nemzetpolitikai cikkeinek a válogatását adjuk közre.

38 Passzivitás a millenniumon. In. *Magyarország*, 1895. december 31. Újraközölve: BMÖM. 1910. III. köt. 430–433. old.

39 Kolozsmegye kérvénye. In. *Magyarország*, 1835. március 31. Újraközölve: BMÖM. III. köt. 1910. 418–421. old.

Mindegyik írásából jól érzékelhető, hogy végtelenül szerette nemzetét, annak számos gyarlóságával együtt. Ugyanakkor féltette is, ezért volt „őrszem”, *vigyázó*, akit azonban – mint egyik méltatója, Kemény Gábor írta 1943-ban – a 19–20. század fordulóján nem vett körül nemzedék, a hivatását felvállaló, azt tovább építő-fejlesztő eszmetársi, szellemi kör. Bartha magányos farkasként küzdött, harcolt nemzetéért egy kényelmes, a kötelességét bűnösen folytonosan halasztgató, megalkuvó, a küldetését feladó korszakban. Számos meglátása, akkor félelmetes jövőndöleése beteljesedett. Nem véletlen, hogy munkásságát az elmúlt több mint egy évszázadban mellőzték, egyes korszakokban megbélyegezték, méltatlanul feledték és hivatalosan feledtették. Emiatt Bartha Miklóssal szemben (is) hatalmas a nemzet adóssága, amelyet e válogatással igyekszünk csökkenteni.

## A kötetben megjelent írások:

Az oláh intelligencia.  
A balázsfalvi eskü.  
A szláv eszme.  
A ruthén kérdés.  
A románok gyűlése.  
Román testvéreink.  
Románvilág Kolozsvárt.  
Oláh világ.  
Oláh kérdés.  
Ön magyarországi?  
Passzivitás a millenniumon.  
A németről.  
Germánok vagy szlávok?  
Az oláh rendjel.  
A nagyralátó szomszéd.  
Elmebaj a politikában.  
Mihályi érsekről.  
Szász hazafiság.  
Egy meghurcolt ügyész.  
Nem esküszik.  
Tünetek.  
Éretlenség.  
Egán Ede.  
Tájékoztató.  
Üzenet.  
Egán Edéről.  
Emléket Egánnak!  
A szász egyletek napja.  
Nemzetiségi politika.  
Új népvándorlás.  
A német mozgalom.  
Croaticae res.  
A máramarosi ügy.  
Zászlósértések.  
A békanyál.  
A kazár bevándorlás.

**Különlenyomat**

**BARTHA MIKLÓS ÖSSZEGYŰJTÖTT MUNKÁI.**

**Harmadik kötet.**

**Sajtó alá rendezte: Samassa János dr.**

**Budapest, 1910.**

**című mű hasonmás kiadásából.**

## Az oláh intelligencia.

(M. P. 4. sz. 1880.)

Oly nép, mely jóban, rosszban, akarva, nem akarva, sorsunkban osztozik, kell, hogy minket érdekeljen. Ha vármegyén szerepel, ha ujságcikket ír, ha követet választ, szóval, ha politizál: kell, hogy őt számba vegyük, mint *politikai* tényezőt; ha iskolákat épít, ha közművelődési zsinatokat tart, ha nyelvét fejleszti, ha irodalmi kört alakít, kell, hogy őt számba vegyük, mint *kulturális* tényezőt; s ha végre hirlapjaival, könyveivel, társulataival, gyűlésezeiseivel, családi összeköttetéseivel, prédikációival az érdekek közösségét megállapítja, exclusiv fejlődését egy bizonyos meghatározott irányba tereli, s szolidaritást teremti a populus és papi osztály, a papi és ügyvédiosztály, az ügyvédi- és tisztviselőosztály között: kell, hogy őt számba vegyük, mint *társadalmi* tényezőt.

Ránk nézve nem lehet közönyös, hogy alig 3 évtized óta megindult mozgalmuk, mily irányu fejlődést vesz; mert ők is egy darabját képezik Magyarország testének, s nekünk érdekünkben fekszik, minden darabnak szerves és egészséges összműködése. Érdékünkben fekszik, hogy minden egyes oláh necsak adófizetője legyen, hanem *tagja*, necsak polgára, hanem *fia* legyen e hazának. Érdékünkben fekszik, hogy az oláh épen úgy művelődjék, mint a magyar, mert hivatását mint ember és mint hazafi csak így *foghatja fel*; és érdekünkben fekszik, hogy vagyoni tekintetben épen úgy fejlődjék, miként a magyarról óhajtjuk, mert hivatásának akár mint ember, akár mint hazafi, csak így *felelhet meg*.

E fejlődésnek Magyarországon, *politikai* tekintetben semmi sem áll útjában. Helyesebben szólva, az oláh fejlődésnek nincsen több korlátja, mint a magyarnak. Egyéni, társulási és sajtószabadságuk éppen annyi van, mint a magyarnak, a jogegyenlőség elvét éppen akkora mértékben élvezik, mint a magyar; a közlekedési eszközök fölhasználására, hitelintézetek szervezésére éppen annyi jogosultságuk van, miként a magyarnak; választási jogaik éppen azon arányban vannak korlátozva, mint a magyaroké s közteherviselésük ugyanazon mértékben van megszabva, mint a magyaré. Nyelvüket teljes szabadsággal használhatják, nemcsak társadalmi érintkezésekben, hanem a községben, a vármegyén, a bíróságoknál, szóval valamennyi hatóságnál, hol a személyes érintkezés szükséges.

Ennél többet, jó urak! politikai intézmények nem tettek soha és nem is tehetnek; mert azt értelmes ember reméljük még sem fogja gondolni, hogy a magyarság azon államképző minőségéről lemondjon, melyet részére egy évezred fejlődése, s vagyoni, számszerinti és intellektuális túlsulya biztosított.

Ennélfogva ne is beszéljünk politikáról, mert fölvetett kérdésem amugy sem politikai természetű, s mert, ha hibás a fennálló politikai rendszer, sujt az magyart és oláhot egyaránt, s ha jó, ekkor előnyére válik ugy az oláhnak, mint a magyarnak. Ha tehát sérelme van valakinek a politikai intézmények miatt, az nem a magyar, vagy oláh, vagy szász sérelme, hanem a polgár, s mivel Magyarországon vagyunk: a *magyar polgár* sérelme.

Ha az oláhok fejlődési processusának valami útjában áll, vagy azt egészségtelen irányba tereli, ugy a hiba kizárólag az oláh intelligentiában keresendő.

Az oláh intelligencia végzetes tévedése abban áll, hogy népének minden fejlődési kérdésébe erőszakkal belezavarja a politikát. E felfogás szabja meg működésük irányát, s e felfogás zavarja meg folytonosan társa-

dalmi fejlődésük rendszerességét, s teszi e fejlődést teljesen ferdévé.

Náluk politizál az ügyvéd kliensével, a helyett, hogy perét nyerné meg; politizál a pap hallgatóságával, a helyett, hogy a moral örök tanait hirdetné; politizál a tanár tanítványaival, a helyett, hogy őket a tudományokban oktathá; politizál a tisztviselő a felekkel, a helyett, hogy dolgait végezné.

E politizálási mánia két irányban termé meg gyümölcsseit *Intelligentiájukat* izolálta a társasági élet nem oláh tagjaitól és *kasztta* alakította át; *népüket* pedig meghagyta *szegénységében, tudatlanságában és szeny-nyében.*

Ez örökös politizálás következménye, hogy nem képezik eléggé magukat, s e miatt kulturájuk a legegésztelenebb irányban indult meg.

Nyelvüket nem önmagából fejlesztik, hanem — bár rokon, de — idegen nyelvek formáival igyekeznek gazdagítani, s ezzel megteremtették azt a nem mindennapi khaoszt, hogy az intelligentia nyelvét a nép abszolute nem érti meg.

Iskolai képzésüket kizárólag gymnaziális alapokra fektették s ezzel utját vágta annak, hogy korunk követelményeinek megfelelő reális nevelést adjanak. Összes intelligentiájuk nem áll egyébből, mint papból, beamterből, prókátorból és professorból.

Ez pedig a mai világban határozottan ferde fejlődési irány. Nem azt mondjuk, hogy az elősorolt osztályok nem szükségesek, de azt igen is állítjuk, hogy nálunk az a nép, melynek nincsen és mely nem is törekszik arra, hogy értelmes földmivelő-, iparos-, kereskedő-osztálya legyen, élehetetlen, s jobb jövőre nem számíthat.

Meglehetősen ismerni vélem az oláh viszonyokat, tudom, hogy vannak Fogaras és Szeben, Fejérvár és Torda vidékén és a mezőségen földbirtokos oláhok, kiknek birtokállománya több száz holdra rug. Azt is tudom,

hogy főleg Brassóban, van egynéhány oláh kereskedő is, — ámbár ezek legnagyobb része nem oláh, hanem görög: de intelligens oláh földmivelővel, értelmes oláh iparossal még soha sem volt alkalmam találkozni. Talán nincsen is.

Az oláh intelligencia tevékenysége, kivéve a naszód-besztercevidéki korcsma-regálék jövedelmeinek dicséretre méltó kapitalizálását és iskolai célokra fordítását — egyébben nem nyilvánul, mint örökös duzzogásban, panaszkodásban, szoros összetartásban, sugdosódásban, kielégíthetetlen igények táplálásában és passiv magatartásban.

E magatartáson változtatniok kell, ha népüknek és a hazának érdekeit őszintén és jól akarják szolgálni.

---

## A balázsfalvi eskü.

(R. U. 190. sz. 1898. május 13-án.)

Hét oláh főember kiáltványt tett közzé a napokban. Mérges szavakkal hívják föl az oláh népet, hogy gyülekezzék május 15-ikén Balázsfalván és ott ünnepelje meg az 1848-iki balázsfalvi gyűlés ötvenéves évfordulóját.

Amint olvasom a kiáltványt: elfog a csodálkozás a fölött, hogy milyen vakmerő módon képes némely ember a valósággal homlokegyenest ellenkező tényeket hirdetni. Erős hitem pedig abban a nagy jótéteménybe, melyet a sajtó szabadsága nyújt, pillanatra ingataggá lesz.

A kiáltványban foglalt ténybeli ferditésekre és az üres szóvirágokra helyesnek és célszerűnek talállok egy reális feleletet. Talán megadja a kormány is, tiltó rendelet alakjában, de illő, hogy a sajtó is megtegye a magáét.

Ezen kiáltvány szerint a május 15-iki gyűlés megadta azon irányelveket és azokra föl is esküdött, amelyek ma is alapját képezik az oláh nemzeti politikának.

»E nap világosságánál megmutattuk a világnak, hogy létezőnk« — mondja más helyen a kiáltvány — és »az akkor tett szent fogadást változatlanul és nyíltan fenntartjuk.«

Értelme, súlya és felelőssége ennek a beszédnek csak úgy van, ha megnézzük, hogy minő irányelvekre tettek akkor szent fogadást? Mert csak ez esetben tudjuk meg, hogy mit akarnak még most is változatlanul és nyíltan fenntartani.

Emlékezzünk, hogy azt a félszázad előtti gyűlést — mint papi gyűlést — Saguna András püspök hívta

össze. A papok utasítva voltak, hogy mindenik vigyen magával népet is.

A gyűlést megelőzte a Jellasich lázadása Horvátországban és a szerb mozgalom. Előkészítették a gyűlés hangulatát Ranicher Jakab, Salmen Ferenc és Bruckenthal Sámuel szász főemberek, az oláh »testvérekhez« intézett titkos felhívásuk által, melyben tudtul adják, hogy »Erdély nem a magyaroké; e szép ország a ti és a mi örökségünk. Üzzük ki a jogtalanul betolakodott magyarokat és székelyeket! Ti számra nézve hatalmasok vagytok, mi csatlakozunk hozzátok és a császár katonái nemcsak föl nem kelnek ellenünk, hanem velünk fognak küzdeni a közös nagy célért. A magyarok a jóságos császárt trónjától akarják megfosztani. Ezt nem tűrhetjük.«

A közös nagy cél tehát a jogtalanul betolakodott magyarok és székelyek kiűzése az országból. Ez elég érthető beszéd. Kár, hogy nem adták meg az uratlanná válандott földbirtok felosztásának a kulcsát.

Ilyen előkészület után a balázsfalvi népgyűlés kívánsága tizenhat pontba foglaltatott. A kívánságot pontonként olvasta Barnuez tanár és minden pontra külön föl-eskette a népet.

E pontozatok között vannak merőben ártatlan nemzeti kívánalmak is. Ilyen az ötödik, mely nemzetközi szerződésben óhajtja megállapítani, hogy a pakulárok (oláh juhászok) ne fizessenek kettős legelőbért a Kárpátok déli és északi oldalán. Az államalapításnak ez egy meghatóan naiv módszere. A pusztaszeri gyűlés bizony más módon alapított.

Az sem rossz gondolat, hogy az oláh egyházak és az oláh iskolák összes költségeit fedezze az állam; de a püspököket, papokat, tanárokat és tanítókat válassza szabadon és függetlenül »a román nemzet« minden meg-szorítás, felügyelet és ellenőrzés nélkül.

Egyik pont az urbéri felszabadítást követeli. Arról, hogy ez már Pozsonyban megtörtént s a törvény 34 nap előtt szentesítést is nyert, bölcsen hallgattak a vezetők.

Egyébiránt rálicitáltak az elhallgatott új törvényre, mert »kárpótlás nélkül« kívánták a nemesség földjeit.

A 11-ik pont kissé mélyebben nyúl a földosztásba, szólván ekképen: »A hajdan románoktól birt s most mások kezén levő földek, amazoknak adassanak vissza.« Ugy hiszem, e pontnál vigyázatlanok voltak. Nem fontolták meg a pörös eljárás lassuságát.

Kevesebb gondot adott volna a »román pacifikáló komité«-nak, ha úgy formulázzák, hogy miután Dácia egészen a románoké volt hajdan: a más fajtabeliek kezén levő földek, mint elbitangolt jószágok adassanak vissza eredeti tulajdonosaiknak.

Ezekre a földosztási kívánalmakra, aki azt mondja, hogy »ma is alapját képezik a román nemzeti politikának, melyet változatlanul és nyíltan fenntartunk«: az olyan ember egy kissé túlságosan beleütközik a büntető-törvénykönyv egynéhány szakaszába.

Az első pont egyenjogúságot kíván a többi (magyar) nemzettel s ráadásul évenkénti román nemzetgyűlést, állandó román nemzeti komitével. Tehát parlamentet és kormányt. Részletekbe nem megy. A románok országát földrajzilag nem határolja meg, sem a nemzetgyűlés és komité hatáskörét nem írja körül. De miután a 10-ik pontban megköveteli, hogy a végvidéki ezredekhez csak román tisztek neveztessenek ki: nem tagadható, hogy nemzeti hadsereggel bíró román állam lebegett szemök előtt.

Végzetül Saguna püspök a népgyűlést megáldotta s aztán föleskette az I. Ferdinánd osztrák császár iránti hűségre. Egy másik püspök, a mérsékeltebb Lemény, napokig kérte, hogy ne az osztrák császár, hanem a magyar király hűségére eskettessék föl a nép. Nem hallgattak rá. Tehát az elszakadás Magyarország kötelékéből öntudatos volt.

Ezt a »szent fogadást változatlanul és nyíltan fenntartjuk« — írja a hét főember most a kiáltványban.

Vajjon, mit szól ehhez a kolozsvári főügyész és a magyar belügyminister?

## A szláv eszme.

(R. U. 141. sz. 1898. jun. 23-án.)

Az a ki nem magyarázható, meg sem érthető valami, a melyért oly sokan rajonganak, mely miatt még többen félnek — a szláv eszme előtérbe lépett a prágai Palacky-ünnepen.

Mi az? Gomolygó gondolat-áramlat, fék és alak nélkül. Határait senki sem ismeri. Célja megállapítva nincs. Eszköze félelmet okoz. Terjeszkedése szemmel nem kísérhető. Hatását érezzük; mivoltát nem ismerjük.

Orosz költőket olvasva, csodálatos eszmekört látunk az alaktalan homályból kibontakozni. Új rendről beszélnek. A mi világunk előttük avult világ. Becsületünk nem becsület. Hitünk nem igazság. Fogalmunk a családról előítélet.

Más szemmel nézik az embert, mint mi. Más rendeltetést állapítanak meg. Más helyzetet adnak a nőnek, más hivatást az iskolának, más hatáskört az államnak.

Mintha mindaz kelevény volna, mit az eddig való rend alkotott, boncoló kés alá vesznek mindent: az istent, a vallást, az erkölcsöt, a jogot, a kötelességet és lázasan analizálják az alkatrészeket és bontják vegyelmekre az emberi összetartozandóság kötelékeit.

Hentes-észjárással senki se mondja: költészet — szapanbuborék. A költő próféta, kinek lelke az idők nász-ágyán fogantatott. Érvérésének lökést a tömeg lehelete ad. Csak neki vannak szervei, hogy fölismerje a jövőndöt. A közös szenvedés által szólal meg. Alakot ő ad a ki nem forrott vágyanak.

Oroszország vére az orosz költők műveiben lüktet. Törvénykönyvből, rendeletekből, igazgatási szervezetből, diplomáciai jegyzékekből senki meg nem ismeri azt a világbirodalmat. Hanem a költők, ezek az őserejű regényírók, fölmetszik a testet, a szavuk lángnyelve megvilágítja a belső részeket.

Mi van ott?

Ők sem tudják. De érzik és éreztetik velünk azt az elementáris nyüzsgést, mely állandó mozgásával, állandó hatásával világot bont szét, világot alkot újra. E művek tagozatán nagy fájdalom nyilallik át. Okát nem adják.

De, hogy fáj, azt az őszinte hang mutatja.

Feltárva a gyógyszer sincs.

Azonban akarnak valamit. Fájdalmuk annál gyötrőbb, mert az akaratnak sincs iránya.

Olyanforma ez, mint a nagy természet vajudása. Ki tudná megmondani, hogy a napsugárnak, a víznek, a sötétségnek, a korhadó szervezeteknek és a szétmálló ásványoknak együttes hatása alatt a buzaszemből kalász miként, mi okból, miért fejlődik?

A gránitszikla termőtalajjává változik át és a termőtalaj időjárástával ős-iszap lesz a tenger fenekén.

Enyészet és megújulás: ez a világ rendje.

A népeknél is így van. A szláveszme most csirázik százmillió ember keblében. Anyagja százmillió között oszlik meg.

Külön-külön ezért nem ismerhető föl.

De az igazi költő mindenkinek lelkéből magában hord egy kis parányt. A parányok e milliója sejtelemmé alakul a költő elméjében és szívében sóhajtássá.

Ma még nem látunk egyebet, mint sejtelmet és csak a sóhajtást halljuk. De a mit látunk és hallunk, attól hideg borzongatást érzünk. Mi készül a szörnyű tömegnek méhében? Ők az üdvösségre várnak. Mi a nihiltől félünk. Nem az összeesküvők programjától, hanem azon vallási, erkölcsi és társadalmi nihiltől, mely az orosz költők sejtelmében nyilatkozik meg.

A szláveszme hatása alatt él a hivatalos Oroszország is. Tanum rá Komarov; ez a katona, ki a moszkvai tudományos akadémia képviselőjében vett részt a prágai ünnepen.

Hogyan? Egy katona! Egy katona, mint a tudományos akadémia képviselője. Egy orosz katona, mint a szláveszme hirdetője osztrák földön! Kell ezt magyarázni?

Mit jelent a katona ezen összeforradása a nemzeti tudományossággal egyfelől és másfelől a nemzeti aspirációkkal? Nem egy meg nem mérhető, ismeretlen erő nyilvánkozik-e itt? Ezt az ismeretlen őserőt mivel tudná a nyugateurópai világrend ellensúlyozni?

Ha méh, ha sáska, ha hangya — de ha egy célra tör, egy ösztön vezeti, egy vágy tüzeli, és ha százmillió számba jön feléd: ki tud ennek ellenállani? Hát még ha ember jön feléd, ily nagy tömegben, ilyen egyesült lélekkel?

---

## A ruthén kérdés.

(R. U. (155.) 229. sz. 1898. okt. 6-án.)

A »Reggeli Ujság« vasárnapi számában egy minden tekintetben igen figyelemreméltó cikk jelent meg a felső-magyarországi bevándorlásról. A cikk hangja, iránya, tartalma okul szolgál és alkalmat nyújt a ruthén-kérdés szel-  
lőztetésére.

A mit e tárgyról mondok, azt a legmegbízhatóbb érte-sülésből meritem. Tudomásom szerint hasonlóan van érte-sülve a földmívelési kormány is. Őszinte óhajvásom az lenne, ha akár e lap utján, akár szókimondó hivatalos jelentés utján Wlassics közoktatási minster úr is tudomást venne a ruthén állapotokról. Nem kétlem, hogy felismerve a helyzetet: nem mulasztja el e szomorú helyen megra-gadni a szokatlanul kínálkozó alkalmat nemzeti ügyünk fejlesztésére és erősítésére.

Tudnunk kell mindenekelőtt, hogy hazánknek egyet-len vidéke sincs oly siralmas helyzetben, mint Máramaros-, Bereg-, Ung- és Ugocsamegyék azon tájéka, a hol ruthé-nek laknak. A helyzet egyaránt sötét, úgy gazdasági, mint kulturai szempontból.

Megdöbrentőbb példát arra, hogy az organizmus miként satnyul el és vész ki, ha tulságos mértékben borit-ják el az élősdiek, alig mutathat fel az anyatermészet, mint a ruthén lakosságnál. Ez a nép erkölcsileg szörnyen deprimálva, testileg elsatnyulva, rohamosan hanyatlik a pusztulás lejtőjén. Intenzív állami beavatkozás nélkül a szemünk láttára hal ki egy különben jóindulatu, békés, szorgalmas, hazánkhoz és nemzetünkhöz melegen ragasz-

kodó faj. A kik még bírják a munkát, ezerével vándorolnak Amerikába; a többiek nyomorognak, éheznek a lelki csüggedésnek, reménytelenségnek elijesztőleg demoralizált állapotában.

Az a söpredék, mely Galiciából ellenőrizetlenül, nagy tömegekben árasztotta el a felvidék ezen részét, végkép kiszivta a ruthén nép életerejét. Megfoghatatlan, hogy a rendszeres elnyomoritást a hatósági szemek csak akkor látták meg, mikor már halálos tünetekben nyilvánul a betegség. Még megfoghatatlanabb, hogy az állami tevékenység még most, a baj felismerése után is kétségbeejtőleg lanyha.

Az uzsorának ilyen méretei vannak: tíz forint után fizet a paraszt havonként egy forintot. Ez a jobbik eset. Igen gyakran két forintot fizet havonként. Legtöbbször három forintot. Ez háromezredhárom századéknak felel meg. Azonban az ötszáz percent sem ritkaság. Ezen üzlet rövid lejáratával végződik, hogy a paraszt földje, telke, marhája átmegy az uzsorás tulajdonába.

Egyébiránt meghagyja a paraszt birtokában. Így terem magának, bevándorlása után két-három év alatt, formális jobbágyságot. A vázolt üzlet révén övé lett a föld, melyet a paraszt művel, övé a lábas jószág, melyet a paraszt éllemez, övé a parasztnak és családjának egész évi munkája, a ki neki szánt, neki kaszál, neki fuvaroz.

A grófi uradalom és a kincstár 70 krajcár napszámot fizet, s két pohárka pálinkát és egy pakli kapadohányt. A zsidó fizet 30 krajcárt, pálinka és dohány nélkül. Van eset — ezt egy hivatalos okmányból tudom — hogy téli napokban egy öl tűzifának a feldarabolásáért nem fizet a zsidó egyebet, mint egy 3 krajcáros pakli dohányt!

A »marha-uzsora« még a pénzuzsoránál is megdöbentőbb. Ez így történik. A zsidó megvesz egy pár tinót 70 frton s átadja felestartás végett a parasztnak 100 frt. értékben. Két évi tartás után eladásra kerülnek a tinók. Adnak érettük 140 frtot. Ebből a zsidó levonja a maga részére a 100 frtot, mint kölcsönzött pénzt, s megosztja

a paraszttal a fennmaradó 40 frtot. Kap tehát a zsidó először 30 frtot, mivel a 70 frt. vételárt 100 frtba számította; másodszor 20 frtot, összesen 50 frtot 70 után. Ezen idő alatt köteles a paraszt hetenkint két napszámot ingyen tenni. Két év alatt 108 urbérnap, legalább is 54 frt értékben.

Ujabbán az uzsorát szigorúan kívánja a hatóság ellenőrizni. De panaszos nem akad. Oly nagy a bevándorlottak terrorizmusa, hogy a paraszt fél ellenük fellépni. Nem is csoda.

A verebesi lelkész házat három év alatt kétszer gyujtották fel, mivel a Beszkid-havas egy részére a bérbeadásnál árverezett s ezzel a zsidóknak konkurenciát csinált. (Hivatalos adat.)

Az alsóvereckeai lelkész orloffügetőinek kivágták a nyelvét, mivel a parochiájához közel fekvő uradalmi kaszálókat bérbe akarta venni. (Hivatalos adat.)

Egy laturkai paraszt házat azért gyujtották föl, mivel szállást, istállót, szénát és zabot adott azon fuvarosoknak, kik Galiciából fát szállítanak a volóci fűrésztelephez. Hogy merészli a zsidó korcsmáros üzletét rontani?! (Hivatalos adat.)

Az alsó-bisztrai lelkészt a miatt gyujtották fel (mindig csak azt gyujtják meg, a ki nincsen biztosítva), mivel élére állott egy hitelszövetkezeti mozgalomnak a nép viszonyainak javítása céljából. (Hivatalos adat.)

A szuszkói lelkész, az ujabb uzsorarendelethez foglalt felhívásnak kötelességszerűleg megfelelve, néhány följelentést tett, az uzsorások és áldozataik megjelölésével. E miatt a bevándorlottak fenyegetése oly mérveket öltött, hogy a derék lelkész áthelyezését kérte, mert a saját és a családja élete nincs többé biztonságban. (Hivatalos adat.)

Igy felemlítették még az alsó-vereckeai esperest, ki arra vállalkozott, hogy helyszini adatokat gyűjtsön azon bérleti akcióhoz, melyet a földmívelési kormány vett tervbe a köznyomor enyhítése céljából. Az esperes kijelentette, hogy kénytelen a közreműködéstől visszalépni, mert a zsidók küldöttsége azt adta tudtára, hogy köztük van jó

ember is, de ők nem tehetnek róla, hogy van rossz is. (Hivatalos adat.)

A megfélemlítésnek ez a rendszere hivatalos személyekre is kiterjed. Az alsó-verেকেi járásbíró alkonyat után a házából csak töltött fegyverrel lép ki. Életbiztonsága annyira veszélyeztetve volt, hogy a bűnügyeket el kellett venni tőle s átadták a törvényszéki vizsgálóbírónak. (Hivatalos adat.)

A szolyvai főszolgabíró, kit a nép valódi atyjának neveznek, többszöri fenyegetés után csak úgy került ki a roszyilai szorosban a biztos halált, hogy a tervbe vett orgyilkossági merényletet előre elárulták neki s utjából formális erőszakkal visszatartották a danilói csárdában. (Hivatalos adat.)

Nem folytatom tovább ezt a rémes sorozatot, hanem legközelebbről a kérdésnek egy másik részét világítom meg.

(R. U. (156.) 230. sz. 1898. okt. 7-én.)

A ruthének kettős igát viselnek. Egyik azon jobbágyi viszony, melybe a galíciai zsidók sülyesztették. Ez a nyomor igája. Másik a szellemi hátramaradás, mely az iskolázás nagyfoku hiányának tudható be. Ez a tudatlanság igája.

Partikuláris gyógymóddal ezt a beteg szervezetet lábra állítani nem lehet. Sokkal csekélyebb erővel rendelkeznek a községek, városok és vármegyék, semhogy hatásuk a siker reményével kecsegtethetne. Itt már csak az államhatalom erélyes és jóindulatu beavatkozása fordíthatja meg a rohanó pusztulást.

Az a mozgalom, mely a földmívelési kormánynál észlelhető, helyes irányban indult. Az állam bérbe vett a Schönborn-féle majorátusból 12.600 holdat abból a célból, hogy kisebb részletekben albérletbe adja a ruthén földmívelőknek. A bérlet kerekszámban 8000 hold legelőt, 4000 hold szántót és kaszálót tartalmaz.

Ha ezzel az állami tevékenység ki lenne meritve, akkor ez csak annyit jelentene, hogy az állam sőt adott kenyér helyett. Mert ennyi bérlet a legszegényesebb számitás mellett is legfeljebb kétezer családnak nyujt rendkívül szükre szabott megélhetési eszközt.

Ha a szántók és kaszálók teljes termőerőben vannak, — a mi nehezen hihető erről a 3—4 hüvelyk vastagságu termőrétegről — és ha a legelők okszerűen kezeltetnek, kosarazás utján fokozatosan trágyáztatnak, színekkel látatnak el, hogy a zord éjszakák idején a legelő barom menhelyet találjon, jó karban álló kutak vannak és ha a legeltetés kijelölt részletben és forgószerű egymásutánban történik és végre ha a szarvasmarha legelőjét utólagosan a juh is kihasználja: ez esetben a bérlet háromezer családnak is nyujthat igen takarékos életmódot. De többnek nem. Mi lesz a többivel?

Hiszem azonban, hogy ez a 12.600 hold csak kísérlet. Elvégre az a hitbizományi komplexum meghaladja a 100.000 holdat. Tudtommal a szántó, kaszáló, legelő, — mert az erdőség itt nem jöhet tekintetbe — egyre-másra, sem uradalmi, sem bérleti kezelésben nem hajt többet átlagban holdankint 1 frt 30 krajcárnál. Az uradalom tehát igen jó üzletet csinál, ha 1 frt 50 krajcárjával olyan bérlőt talál, mint a magyar állam. Az állam pedig legnemesebb hivatásának felel meg, ha, minden nyereszkesedés, de egyszerűs mind minden veszteség kizárásával, nem háromezer, hanem harmincezer családot ment meg a végpusztulástól.

A bérleti terv remélhetőleg ki fog egészíttetni a földmivelési érdekek hathatós istápolásával. Mondják, hogy a bérlettel kapcsolatban tej- és hitelszövetkezetek meghonosítását is kezdeményezni fogja a kormány. Karöltve ezzel, gond lesz fordítva a szarvasmarha- és sertésállomány fokozatos megnemesítésére, alkalmas keresztezések utján. Nem került ki az irányadók figyelmét a közutak hihetetlen mérvü elhanyagoltsága sem.

Vegyük ehhez az iskolázást.

Ezen a téren Wlassics miniszterre egy nagy történelmi feladat vár.

Mindenki tudja, hogy nemzeti harcainkban, az idegen nyelvű fajok között, legmegbízhatóbbnak mutatkozott a ruthén nép. Soha a magyarok szabadság-ügyétől ez a nép el nem tántorodott. Nemzetiségi követelést soha sem támasztott. Különleges fajtendenciákat nem ápol. Hazánk, nemzetünk egységén nem rágódik örlő szu gyanánt. Nagy nyomorával küzködve, nem is jut eszébe nemzetiségi izgalmaknak hódolni.

Röviden, ez még az egyetlen idegen nyelvű faj hazánkban, melynek öntudata nincsen telítve különleges nemzeti eszmékkel. Itt tehát egy meg nem rontott matéria áll a magyar kultúra vegyi műhelyének rendelkezése alatt. Ellenállás nélkül lehet ezt a népet munkába venni, elemezni, összeforrasztani, formálni, gyurni, fejleszteni tet-szés szerint.

Elméje megtölthető a magyar nemzeti eszme gondolatvilágával. Lelke elárasztható a magyar haza szeretetéből folyó kötelességérzettel. Minden szülő örvendezni fog, hogy gyermeke megtanulja annak az államnak a nyelvét, mely atyai kézzel gondoskodik a gazdasági nyomornak és szellemi öntudatlanságnak nemcsak enyhítésén, de céltudatos megszüntetésén. Itt a tüzhely nem fogja a gyermek kedélyében lerontani azt, a mit az iskola épít — miként az o láhoknál. Ez a nép — s jól megjegyezzük, az egyedüli! — két nemzedék élete alatt szivben, lélekben, nyelvben magyarrá lesz, ha . . .

Ha Wlassics Gyula minister úr úgy akarja. Ha teljes energiáját ennek az ügynek szenteli. Ha egész mértékben fölhasználja a ruthén papság jóindulatát. Ha ezen egyházakban az állami segélyezést első rangú kötelességnek ismeri föl. Ha a tervbe vett ezer népiskolát legnagyobb részben e nép között állítja föl.

Arról van szó, hogy a magyar faj néhány év alatt sok százezer taggal szaporittassék. Négy vármegye zömének gyors elmagyarosításáról van e helyen szó. Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy Wlassics miniszter úr a magyar történelem hálás lapján halhatatlan nevet biztosítson magának!

## A románok gyűlése.

(Ellenzék 241. sz. október hó 22. nap v. c.)

Öt nap mulva megnyilik a románok gyűlése Nagyszebenben. Tanácskozásuk tárgya és határozatuk iránya felől nem vagyunk kétségben. Sokszor tanácskoztak és sokszor határoztak már ők, de mindig ugyanazon vágyakat és ugyanazon sérelmeket nyilvánították és ugyanazon irányban nyert kifejezést akaratak. Most is így lesz az. Mert a küzdelem tárgya most is ugyanaz, és a küzdő emberek szintén ugyanazok.

Amit a románok nem akarnak, az már meg van, az egy létező államjogi valóság.

Amit a románok akarnak, az nem lehetséges, mert az egy államjogi abszurdum.

A románok nem akarják az uniót. Küzdenek, irnak, beszélnek ellene, számításuk egyszerű. A magában álló Erdély területén a románok csak a székelyeket és az erdélyi magyarokat találják szemben törekvéseikkel. Az Unió területén Magyarország összes magyarságát ideértve a hazafias németeket és az alföldi tót telepeket is találják szemben magukkal. Igen természetes, hogy aki harcra készül, olyan mezőre vágyik, ahol kisebb erőt talál. Hanem hát nem kell harcra készülni. Nem azért élünk osztályonként, fajonként, felekezetenként és egyénenként egy állam kötelékében, hogy célul és feladatul tűzzük a harcot egymás ellen. A mérkőzés iránya nem lehet az, hogy egymást felfaljuk, a gyűlölködésben, az izgalmakban és lázongásban, hanem az, hogy

egymást túlszárnyaljuk a tudásban, a munkában, az emberi civilizáció felépítésében.

Az Unió meg van és meg lesz. Ezt a törvényt elfogadta negyvenkét év előtt úgy az erdélyi, mint a pozsonyi országgyűlés és szentesítette a király. A fölmerült zavarok miatt, ujabban elfogadta mindkét országgyűlés, a király ujabban is szentesítette. E törvény Magyarország közjogának egyik alaptétele, az alkotmány épületének egyik szegletköve. Aki e törvényt eltöröli, az megingatja az alkotmány szilárdságát. E törvény oltalmazza Erdélyt és erősíti Magyarországot. Magyarország az Unió alapján állott, midőn Ausztriával szemben paritást követelt és nyert: Az Unió alapján állott, midőn az államadósságok kamatainak és a hadsereg költségeinek quótáját kiszámította és elvállalta; az Unió alapján állott, midőn a király számára formulázta az ináugurálie diplomát és a koronázási esküt. Ha most kirugná maga alól ez alapot s kimetszené testéből az organice oda forrott Erdélyt: Felforgatná közjogi helyzetét az Ausztriával való kiegyezésen kezdve a koronázásig minden vonalon.

Hát ezt nem csinálja meg Magyarország. Nem azért, mintha a közjogi kiegyezést változhatatlan dogmának tekintené, mert azt, hazánk életének szabadsága és önállósága érdekében én is megváltoztathatónak vallom és megváltoztatandónak hirdetem, hanem azért, mivel az a változás, melyet én is óhajtok, érintetlenül hagyva a királyi hitlevelet és a koronázási esküt, Magyarországot *megegyezteté* a gazdasági életnek és hadseregnek önállóságával; míg az a változás, melyet az Unió felbontása vonna maga után, *meggyengíté* Magyarországot, s annak »jobb kezét« metszené le.

Az államalakulások egyik alaptörvénye az erő. Gyenge állam nem érvényesítheti kellőleg jogait s nem oltalmazhatja kellőleg polgárait. A magyar állam, bármennyire is érdekében áll, polgárainak elégteltsége, a románok kedvéért nem vághat eret magán, nem gyen-

githeti magát mesterséges uton, mert az emberiség sorsa nem a visszaesés, hanem az előrehaladás.

Az Unió, ismételjük meg van és meg lesz. Aki ennek megbontására fekteti politikai akcióját, homokra épít és üres szappanbuborékot kerget.

A románok törekvése nemcsak negatív természetű. Ők akarnak is valamit. Azt akarják, hogy belőlük *nemzet* legyen. Már is úgy beszélnek és úgy írnak magukról, mint »nemzet«-ről.

Hát ez megint nem lehetséges.

Ez a jelszó a rendi alkotmány idejéből maradt reájuk. Ennek a jelszónak jelentősége is volt, oka is volt, méltányossági alapja is volt 1848. előtt. Az erdélyi alkotmány három nemzetet ismert: a magyart, a székelyt, a szászt. A jogegyenlőség postulátuma lett volna, hogy a románok is, mint negyedik nemzet bevétesse- nek az alkotmány sáncaiba. És ha a jogegyenlőség fogalma össze volna egyeztethető a rendiség fogalmával, akkor a 48-iki idők bizonyára úgy oldották volna meg a kérdést, hogy a románokat kikiáltották volna negyedik nemzetnek.

De a jogegyenlőség nem tűr rendi kiváltságot, a népképviseleti rendszer nem tűr nemzeti különbséget, az államegység nem tűr közfalakat és politikai széttagolást. A »negyedik nemzet« szaporította volna a kiváltságot, már pedig azon demokratikus áramlat, mely Magyarországot is meghódította, nem a kiváltságok szaporítását, hanem azoknak eltörlését tette szükségessé. A széttagolt és elkülönzött részekből egy test lett; a nemzetekből egy nemzet. A szolgaság helyét elfoglalta a jog; a kiváltságok helyét elfoglalta az egyenlőség. A *sok* nemzetből egy nemzet lett.

A románok fölött a korszak e nagy változásának következményei észrevétlenül vonultak el. Ők Balázsfalván ezelőtt 42 évvel magukat »nemzet«-nek jelentették ki, abban a hitben, hogy Erdély szervezete azontúl is a Leopoldinum diploma alapján marad. Akkor nem lát-

tak tovább a felséges Guberniumnál, a státus praesensnél, a regalisták rendszerénél, a módosítandó Approbatánál, s úgy hitték, hogy mindent elértek, ha negyedik »nemzet« lettek. Eddig Pozsonyban, Pesten, Kolozsvárt már akkor levoltak rakva az egységes Magyarország alapkövei. Azóta föl is épült a mű. A székely nem nemzet többé, a szász sem az, — olyan értelemben, mint akkor, — a magyar sem az; nagyot fordult azóta a világ kereke: régi előjogok szűntek meg, régi szokások lettek semmivé, régi emberek porladoznak a földben; minden megváltozott, minden átalakult... csak a románok állanak makacsul abban a hiedelemben, hogy egy ország életét negyven évvel vissza lehet csinálni, hogy Magyarország lemond az Unióról, lemond a parlamenti felelős kormányzat rendszeréről, lemond az egységes állami létről, tehát lemond azon positióról, melyet Európa közjogi alapulásában elfoglal — és lemond tisztán csupán azért, hogy Erdélyt, a románok kedvéért négy részre faragja, egyik részt adván a székelyeknek, a másik részt a magyaroknak, a harmadik részt a szászoknak, s a negyedik részt a románoknak. Hadd aztán csináljanak a székelyek grófságot, a szászok királyföldet, a magyarok fejedelemséget és a románok vajdaságot, avagy kenézséget.

Az országoknak jogok és területek szerint való eldarabolása középkori idea. Az országoknak jogok és területek szerint való egységesítése ujkori idea. A románok nemcsak sokat, de lehetetlent kívánnak, midőn azt kívánják, hogy térjünk vissza a középkorhoz.

Nemzet egy országban csak egy lehet, miként politika is csak egy lehet. A »nemzet« fogalmához tartozik az elkülönített terület. Ha a románok *nemzet* akarnak lenni, akkor nekik külön országra, külön intézményekre, külön törvényekre, külön véderőre, külön parlamentre, — szóval külön szuverenitásra és külön területre van szükségük.

Ezzel pedig nem szolgálhatunk.

## Román testvéreink.

(Ellenzék 1. sz. január 2-án v. c.)

### I.

Ezt a címet nem gunyból irtam ide és nem is hypokrizisből. E címmel semmi egyebet nem fejeztem ki, mint egy tényleges és történeti állapotot. Mert akár szeretjük egymást, akár nem, változhatatlan nemzetközi és közjogi tény az, hogy *együtt* kell élnünk, együtt szenvednünk, együtt örülnünk és együtt meghalnunk. Közös a hazánk, közös az institutióink, közös a multunk és közös a jövőnk. Arra vagyunk utalva, hogy egymást megértsük, nem pedig arra, hogy egymást gyűlöljük. Tehát helyzetünknel, állapotunknál, sorsunknál, fogva testvérek vagyunk. Csak érzületben és törekvésben nem vagyunk testvérek.

Az a viszály, mely köztünk fenforog, egyik félnek sincs hasznára, de káros mind a kettőre nézve. Gyengíti az államot, és elsorvasztja a román fajt. Nekik, ha hazafiak, nem áll érdekükben az állam gyengítése; nekünk, mivel hazafiak vagyunk, nem áll érdekünkben, hogy államunk területén két millió ember egy sorvasztó betegség örökös deliriumában fölemésztessék. Minden polgárnak szüksége van az állam erejére, mert békéjének, vagyonának, szabadságának, erkölcsi rendjének és fejlődésének biztonságát csak ebben az erőben találhatja meg. És minden államnak szüksége van egészséges felfogásu, elégtelt polgárookra, mert együttvéve és külön-külön ezen polgári egyedekben rejlik az az erőforrás, melyet az állam a maga intézményeinek gyűjtőlencséiben tömörít, s a közjó érde-

kében aránylagosan szétszót minden területre és minden emberre.

Ime egy nagy érdek, mely közös is, kölcsönös is. He-lyesen járna el úgy a magyar, mint a román sajtó, ha első sorban a közös és kölcsönös érdekeket állítaná fel a vita alapjául s azután térne az elágazások természetének tüzetes vizsgálatára. Még helyesebben tenné, ha nem a gyűlölet, a megvetés, a kicsinylés és ferdítés hangját használná, hanem mindig keresve a találkozási pontokat és a felvilágosításnak, meggyőzésnek, az együttélés feltételeinek érveivel fegyverkezne föl. E tekintetben hiba és mulasztás terhel ugyan minket is, de az elhibázott lépések s az elkövetett bűnök egész hosszú sorozata száll a román sajtó fejére. Hangban, modorban a magyar sajtónak is számos tévedés jegyezhető fel, de a történelmi valónak s a jelen idők igazságának olyan vakmerő és szándékos elferdítése, a milyennel a román sajtóban elég gyakran találkozunk, páratlan a civilizált világ hírlapirodalmában.

Még hagyján, mikor nemlétező elnyomatásról beszél, de mikor azt kezdi emlegetni, hogy az ő faja a fejlődésre és művelődésre képes ária-törzsből való, míg a mi fajunk a civilizációra merőben képtelen mongol törzsből való, mely ázsiai vadságát, barbarizmusát mindeztideig hiven megőrizte, s a művelt világ szégyenére, ázsiai tiranizmussal uralkodik az európaiilag konstruált és nevelt román nemzeten: mondom, mikor ilyesmit beszél, akkor, nem is említve a történelem szándékos ignorantijának elveteműltségét, mindig kedvem jön egy alföldi tűzsgyökeres magyar parasztgazdát összehasonlítani — nem egy hegyvidéki román paraszttal, hanem a szintén jó talajviszonyok között élő marosmenti román parasztgazdával; összehasonlítani termetre, szokásokra, öltözködésre, értelemre, szellemre, táplálkozásra, munkásságra, műveltségre, háztartásra nézve, szóval összehasonlítani az egyént az egyénnel, a typust a typussal, a fajt a fajjal, a hazafit a hazá-fival, a kulturembert a kulturemberrel. Ez az összehasonlítás és az abból levonható következtetés, bizony mondom

nagy hátrányára lenne a román fajnak. Mert ha fajkiválóság mértéke szerint kezdenék hazánkban a jogokat osztogatni, a román fajnak, szemben a magyarral, a jog csak mikroszkopikus adagokban jutna, míg terhei elviselhetetlenek lennének. Nem jó tehát ilyen térre lépni, mert ez csak arra való, hogy fokozza az elkeseredést, de praktikus haszna egyik félnek sincs belőle és mert jaj volna a románoknak, ha a praxisban, tehát a jogok megállapításában és a jogok kiszolgáltatásában, a fajkülömbőség annak teljes méretei szerint, az államhatalom által kihasználtatnék.

Jobb, ha azon a téren maradunk, a melyen tényleg vagyunk: a polgári jogegyenlőség terén.

Im ez egy második nagy érdek, mely közös mind a két féllel, mely az együttélésnek és fejlődésnek útját egyengeti mindnyájunk részére, s mely az óhajtandó béke templomának egyik hatalmas alapkövét képezi.

Egyenlőség a terhekben, egyenlőség a jogokban. Polgárai között az állam ne tegyen különbséget; használjon egy és ugyanazon mértéket a román nyelvű polgárral szemben.

Ha e tekintetben igazolt sérelme van valakinek; szóljon és bizonyára meg fog hallgattatni. Ha meg nem hallgatná a hatóság, hát meghallgatja a magyar nemzet igazságos sajtója és igazságos közvéleménye. Hát szóljanak minél hangosabban.

Vesztett-e pört el valaki, csak azért, mivel a román nyelvet beszéli? Vesztette-e el szabadságát valaki csak azért, mivel román? El volt-e zárva valaki az érvényesüléstől mint iparos, mint földművelő, mint kereskedő, mint ügyvéd, mint hivatalnok — csak azért mert román?

Itt vannak dr. Schulek, dr. Lindner, dr. Meltzl, dr. Brandt — kik a tudományegyetem diszeit képezik. Mindnyájan — szászok. De mindnyájan tudós és érdemekben gazdag férfiak. A fajkülömbőség nem tette lehetetlenné a tanári tanszék elnyerését. Nem tenné lehetetlenné a román tudósokra nézve sem. Csak neveljenek tudósokat. *Azért* mivel román, bizonyára nem lesz senki elől elzárva az

egyetemi katedra — ha meg van a kellő minősítvény; de csak *azért* mivel román, ne reméljen senki magas és nem magas alkalmazást kellő kvalifikáció nélkül.

(Ellenzék 2. sz. január 3-án v. c.)

## II.

A román nyelvű időszaki sajtó rosszul teszi, hogy rólunk magyarokról, mindig csak gyűlölet hangján beszél. E hang azt bizonyítja, hogy ama sajtó élén éretlen fiuk működnek, kiknek nincs tudomásuk egyfelől saját hivatásukról, másfelől a magyarok politikai helyzetéről. Ha a román értelmiség egyszer valamikor jól számot vet saját állapotával és azon jövővel, melyet a történelmi fejlődésnek vaskényszere hazánk számára kijelöl: észre fogja venni, hogy meggondolatlanul adott hitelt a román nyelvű politikai hírlapoknak.

A gyűlölet csak arra való, hogy egymástól elidegednjünk, hogy egymás iránt bizalmatlankodjunk, hogy egymás kárára dolgozzunk, hogy előkészüljünk egyik a másik felfalására. Olvasva a francia vagy a német sajtót: azt találjuk, hogy e két nagy nemzet gyűlölete egymás iránt állandóan ébren tartatik és minden kigondolható eszközzel fokoztatik. Miért? Mivel revanchre készül az egyik, s mivel szerzett jogokat és szerzett birtokokat félt a másik. Ott tehát a sajtó, az iskola, a társadalom egy világháborúra készíti elő az államot, s ezen előkészületnek izgalma és láza nyilvánul a gyűlölködésben. Ott tehát megvan a gyűlölködés magyarázata.

De magyarázza meg nekem valaki a román sajtó gyűlöletsztításának komoly indokát; és magyarázza meg az egyszer lángra kapott gyűlölet komoly célját.

Hiszi-e, gondolja-e a román sajtó egy románbirodalom lehetőségét a Tisza-Pruth-Duna és a fekete tenger által határolva? Gondolt-e arra, hogy ehez a világtörténelmi átalakuláshoz egy, hatalmas trónnak összeomlása s

ezeréves államnak szétdarabolása szükséges? És föltéve a lehetetlent, föltéve, hogy a Habsburg trón összeomlik s Magyarország földaraboltatik csak azért, hogy a román álmadozók beteges képzelődésben megfogant Dákórománia létesíttessék: hiszi-e, hiheti-e a román sajtó, hogy ez az új állam, annak a feladatnak, mely Kelet és Nyugat határvonalán most az osztrák-magyar monarchiára háramilik, úgy megtudna felelni, a miként az Európa szabadságának és civilizációjának érdekei megkívánják?

A tagadó választ maga a román sajtó megadta nem egyszer, de százszor. A dákóromán törekvéseket mindig tagadták és tagadják. Ilyen törekvés tehát nem létezik. Jól van.

De hát akkor mit jelent a gyűlölet örökös szítása? Mert ha harcra készülnek; ha abban látnak jövőt, hogy — midőn egy óriási mérkőzésben a monarchiának minden ereje s hazánknak minden erőforrása igénybe lesz véve, hogy akkor egy belforradalommal siessenek az állambomlás veszélyeit nyakunkra hozni — mondom, ha ebben az ocsmány árulásban látnak jövőt a maguk számára, akkor érthető, kimagyarázható abbeli eljárásuk, hogy népükkel mindent meggyűlöltetni kívánnak, a mi magyar. Ám, ők mondják, hogy ilyen célzatuk nincs. Helyes. És bizonyára sokkal helyesebb reájuk, mint reánk nézve. De hát így aztán mi céljuk van a gyűlölködéssel?

Mert ha nem akarnak elszakadni, ha nem akarják Magyarországnak egy szép darabját Romániához csatolni: hát akkor itt kell maradniok abban az országos keretben, a melyben élnek. És ha itt maradnak, hát idevaló polgári köteleességeket kell teljesíteniök. Ha itt maradnak, ezt a hazát kell a magukénak ismerniök. Ha itt maradnak velünk, magyarokkal kell megélniök. Már pedig itt maradnak. Maguk is azt vallják, hogy itt maradnak. Ha nem ezt vallanák, úgy is itt maradnának. Ha elakarnának szakadni, akkor is csak itt maradnának. Mert vannak kötelékek, melyek nem bonthatók föl, és mert az országrészeket nem célnával szokás az országtestről lemetszeni, mint egy da-

rab puliszkát, hanem éles karddal. Már pedig az olyan kard, mely Magyarországot a Tiszánál végig metszhetné, nem terem meg Romániában.

Nagy államátalakulások esélyeihez ne kössék tehát a románok reményeiket. Ők maguk is azt mondják, hogy nem kötik. Ugy hát hagyjanak is fel a gyűlölködés hangjával, s e helyett az együttmaradásnak és együttélésnek feltételeit igyekezzenek kutatni.

Minket magyarokat e föld színéről egyhamar elpusztítani nem lehet. A románokat sem lehet. Akár akarjuk akár nem, együtt, egymás mellett, egymás támogatásával kell megélnünk. Az együttéléshez béke szükséges. Ugy de a román sajtó a háboru állapotát hirdeti. Ez így nincs jól. Mert a románok érzületét, hazafiságát, s az intézményekhez való ragaszkodását, ennél fogva politikai megbízhatóságát sajtójukból itéli meg mindenki, mert a sajtót a maga összességében, a közvélemény organumának szokás tekinteni. Már most, a román sajtó gyakran panaszkodik, hogy a közhivatali állások elvannak zárva a románok előtt. Én ezt nem hiszem. Konkrét esetet erről nem tudok. De ha úgy van: ez idők szerint indokolva van. Mert a román értelmiség felfogását, aspirációit, érzelmeit az általa olvasott sajtó útján ismeri a kormány, s esztelen volna minden állam, ha politikailag megbízhatatlan egyénekre ruházná hatalmát. Én elhiszem, hogy a románok között számos érdek várja a kielégítést. De azt is tudom, hogy az olyan érdek, melyet a gyűlölködő ellenség támaszt és nem a megbízható jó barát — soha sem jogos érdek.

Ott végzem, a hol kezdettem.

Állami és társadalmi szükség, hogy egymást megértsük s hogy Magyarország kebelén testvéries érzelemben összeforrjunk. Ez az állapot jó lenne a magyaroknak, de még nagyobb hasznára válnék a románoknak.

Érdemes e fölött gondolkozni.

---

## Románvilág Kolozsvárt.

(Ellenzék 47. sz. február 27-én v. c.)

Az erdélyi részekben lakó román urak és hölgyek Kolozsvár városát választották nemzetiségi tüntetésük színhelyéül. E tény két dolgot bizonyít. Egyik az, hogy a román urak a lehető legnagyobb mértékben tapintatlanok. Erősebb kifejezést nem használok, mert azt nélkülem is megtalálja minden olvasó. Miről van szó? Egy tiltakozó népgyűlésről a kisdedovási javaslat ellen. Ezt a javaslatot egy pár hang kivételével, lelkesedés között fogadta el az egész képviselőház; a főrendiház is egyhangulag fogja elfogadni; a király véleménye felől sem lehetett egy alkotmányosan érző ember sem kétségben, mert a korona előleges jóváhagyása nélkül, parlamenti kormány nem terjeszt elé javaslatokat. A ki pedig a legfelsőbb vélemények iránt kétségben volt, az közelebbről meggyőződést meríthetett a királynak egy cercle alkalmával tett következő kijelentéséből: »Reméllem, hogy e javaslat meghozza a kívánt eredményt.« Hogy pedig e kívánt eredmény alatt mit értett a fejedelem, az kiderül a társalgás megelőző szavaiból, melyek szerint ő felsége egyik képviselőtől a magyar nyelvnek a Felvidéken való terjeszkedéséről kérdezősködött. Ilyenformán a kisdedovási javaslat minden illetékes törvényhozási tényezőnek birja tetszését és meg egyezését.

A románok tetszését azonban nem nyerte meg. A románok vélekedési szabadságát korlátozni, avagy a szabadsággal való élest törvénybe ütköző lépésnek tekinteni, nem jut eszembe. Számos törvény van, melyet mi sem helyes-

lünk, s minden alkotmányos eszközzel megváltoztatni törekszünk. A mi nekünk jogos, az a románoknak is jogos. S ha ők a kisededóvási javaslatban kifogásolni valót látnak, ám beszéljenek, tüntessenek, petitionáljanak és írjanak ellene a mennyit épen akarnak.

Hanem Kolozsvárra jönni e tüntetéssel: ez mégis vastag tapintatlanság. A kisededóvási javaslatban, az egész magyar nemzet a magyar állam épületének egyik sarkkövét látja. A kisededóvási javaslatban van letéve azon lehetőség, hogy Magyarországon minden ember megtanulhasson magyarul. Ez gondolom, épen olyan természetes törekvés, mint az, hogy Franciaországban mindenki tudjon franciául, vagy hogy Romániában mindenki tudjon románul. A ki tehát ezen javaslatot támadja, az annak ad kifejezést, hogy Magyarországon ne tanuljon meg mindenki magyarul.

Már most, lehetnek a szászok, a románok, a tótok más véleményen; de nem tagadható, hogy minden magyar ember osztja azt a véleményt, a mit fönnebb irtam. Miután pedig Kolozsvár lakosságának aránytalanul túlnyomó többsége magyar: ennélfogva nem tagadható, hogy Kolozsvár város lakossága úgy gondolkozik a fennforgó kérdésben, mint a miként előadtam. A román urak és hölgyek tehát a maguk igazát egy olyan városban juttatják nyilvánosságra, a mely velük semmi tekintetben nem ért egyet. Olyan érzelmű emberek közé jöttek demonstrálni, a kiket ez a tüntetés bánt úgy politikai meggyőződésüknél, mint jól felfogott hazafiságuknál fogva. Reméllem, nem gondolják a román urak, hogy a kolozsvári polgárok közül valakit megtudnának nyerni? Azt is hiszem, hogy általunk önmagukat meggyőzetni sem hajlandók. Miért jöttek tehát Kolozsvárra? Mit bizonyítottak ezzel, ha nem vastag tapintatlanságukat?

És még valamit. Bebizonyították azt, hogy a ligának, külföldi és belföldi lapjaiknak és írástudóiknak azon állítása, mintha Magyarországon a román ajku polgárok elvolnának nyomva; teljes és tökéletes valótlan. Minden-

féle jogot és mindennemű szabadságot csak úgy gyakorolnak és élveznek, miként a magyarok. Élnek a sajtószabadsággal, élnek a gyülekezési szabadsággal, és élvezik a jogegyenlőséget egész mértékben. Azon pusztá tény, hogy gyűléseket tartanak és tiltakoznak egy javaslat ellen, melyet minden illetékes törvényalkotó tényező magáévá tett, napnál világosabban bizonyítja, hogy hiresztelésük az elnyomatásról merő koholmány. Az a tény pedig, hogy e tiltakozásukkal éppen Kolozsvárra jöttek, a magyarságnak politikai türelmességét és a vélemény szabadság iránti tiszteletét bizonyítja egyfelől, másfelől azt, hogy a román ügyek vezetésének élén, éretlen, meggondolatlan és tapintatlan férfiak állanak.

Sulyt fektetek arra a hasonlatra, hogy Magyarországon éppen olyan jogos az a törekvés, hogy mindenki tudjon magyarul, mint Romániában az, hogy mindenik tudjon románul. Mert ha különböző nyelvet beszélünk is, de egy politikai nemzetnek, a magyarnak vagyunk mindnyájan tagjai. És én hasztalan keresem akár a múltban, akár a jelenben, annak nyomát, hogy itt e hazában akár most, román nemzet létezett volna, vagy léteznék. Végig szalad elmém mindazon dolgokon, melyek nemzetet alkotnak, és én egyikben sem látom a román nemzetet. Van országunk, van koronánk, van alkotmányunk, vannak városaink, vármegyéink, van juszticiánk, közigazgatásunk, állami és helyhatósági szerkezetünk; a történelem folyamán merültek fel háborúk, békekötések, szerződések, kapitulációk; a társadalom és állam létrehozott tudományos akadémiaát, irodalmi társaságokat, muzeumot, színházakat, vasutakat, közhajózást, művésziskolákat — de sehol sem látom a román nemzetnek politikai, történelmi, törvényalkotási nyomát. Ugy tudom, és a pragmatikával írott történelem úgy bizonyítja, hogy hazánkba a román nép, kenészek alatt, mint pásztornép lassan-lassan, a századok folyama alatt, csendesen, észrevétlenül, gazdát, lakóhelyet és földet keresve, szivárgott be. A románok — nem bizonyítják ugyan — de azt állítják, hogy ők itt autochtonok.

Hát jó. Hol hát a nyomuk? Mutassanak egy romot épületeikből, egy foszlányt törvényeikből, egy adatot államszerkezetükből. Csak egyetlen egyet! De nem tudnak. Mert ők soha sem voltak itt nemzet és ha eddig nem voltak, ezentul még kevésbé lehetnek. A mi civilizáció van Magyarországon, abban nekik részük nincs. A mi alkotmány és szabadság van, annak kivívásában és megőrzésében szintén nincs semmi részük. De élvezik a civilizációt és a szabadságot, mint épen a magyarok.

Mindezt meg nem fontolva, szanaszét tüntetnek egy javaslat ellen, mely könnyű alkalmat nyújt nekik arra, hogy megtanuljanak magyarul, hogy tehát megtanulják azt a nyelvet, a mely nélkül egyebüttl lehet, de hazánkban művelt ember nem lehet senki. Hogy minő káros az ő felfogásuk, épen reájuk nézve, azt most nem magyarázom. E helyett utalok egy tényre. Az ötvenes évek elején Bach báró minden hatóságot németül rendezett be hazánkba. Német volt az akadémiák és államgimnáziumok nyelve, német volt a jogszolgáltatás, a pénzügy kezelése és a közigazgatás. A románok akkor is románok voltak. Nem voltak akkor sem németek, miként nem magyarok most. És mégis. Emelkedett-e egyetlen egy hang is a románok közül Bach németesítő rendszere ellen? Pedig, hogy Magyarország hatóságai németek legyenek: ez anachronizmus, de hogy Magyarország hatóságai magyarok legyenek: természetes állapot.

Ilyen a románok logikája és hazafisága. Azt eltürik, hogy Magyarország német legyen; de azt nem akarják tűrni, hogy Magyarország magyar legyen. Szerencsére nem kérjük tőlük.

---

## Oláh világ.

(M. O. 1894. május 6.)

Hirlapi közleményekből az oláhkérdést megismerni nem lehet. A mit oláh polgártársaim úgy saját lapjaikban, mint a külföldi sajtóban világgyá bocsájtanak: annak rendesen se füle, se farka. A legtöbb közlemény politikai tartalom nélkül való üres handa-banda, megspékelve szemenszedett hazugságokkal. Ime:

Magyarországon szabad sajtó van, de ez az intézmény csak arra használtatik, hogy az oláhok szava elnémíttassék.

Az oláh ember sehol soha nem kap igazságot, sem a közigazgatásnál, sem a bíróságoknál.

A birtokelrendezési eljárás azt jelenti, hogy a törvényszékek elveszik az oláhnak sok százados keresményét, s átadják a magyaroknak.

Az oláh mindig készen lehet arra, hogy tulajdonjogát valamelyik bíróság kétségessé teszi.

Az oláh iskolák immár nem lehetnek a művelődés tényezői, mert idejüket az egészen idegen magyar nyelv kényszertanítása foglalja el.

A jobbágyságot 1848-iki véres harcok következtében a császári ház törölte el.

Az oláhot börtönbe hurcolják, ha helyteleníti a Kosuth-kultuszt.

Az oláh gyermeket anyjuknak emlőjéről szakítja le a kisdédóvási törvény, hogy erőszakkal magyarrá tehesse.

A 26 év óta tartó fajuralom erőlködései bizonyítják, hogy a magyar faj képtelen az országot vezetni, mert egyáltalán képtelen a művelődésre.

Erőszakkal el van nyomva az oláhnak nyelve, mesterséggel korrumpálva van egyháza, természetes hivatásából ki van forgatva iskolája.

Ilyenszerű sérelmeket szednek oláh polgártársaink hírlapi litániákba, hogy rokonszenvet ébresszenek néhány higabb agyvelejü külföldi zsurnalisztában, s hogy idebenn és Romániában mesterségesen szítsák a gyűlölködés tüzét a félrevezetett nőkben és a félművelt ifjúságban.

A litániához sorakozik rendesen a következő összehasonlítás:

A magyar itt a hazában csak bitorló; de az oláhnak jogait ezer esztendőnek dicső multja szentesíti. A magyar, jövevény; az oláh, őslakó. A magyar, turáni faj, mely képtelen az európai műveltség keretébe illeszkedni; az oláh árja faj, mely közreműködött az emberi civilizáció megalkotásában. A magyar lázongó, hűtelen, megbízhatatlan, tunya keleti faj; az oláh dinasztikus, hű, munkás, megbízható alattvaló.

És így tovább.

Látható, hogy remekelnek a hazudozásban. Olvasóik iránt még annyi tekintettel sincsenek, hogy ne egy szusz alatt irjanak ilyen dolgokat azzal együtt, hogy a sajtószabadság intézménye ő reájuk nincsen kiterjesztve.

Az öreg Mitru, vagy Gyorgye, vagy Kosztán, ki még mindig abban a házban lakik, azt a kertet ássa, azt a földet szántja, a melyben felszabadult; a ki még emlékszik a volt földes urra, és tudja, hogy annak a falunak minden háza, minden kertje, minden földje azé a magyar földesuré volt, s hogy mindezt ingyen kapta meg pör és vérontás nélkül, ő is, a bátyja is, a sógora is, a komája is, együtt, valamennyien, az egész falu . . . no hát ez az öreg Mitru, a ki egy árva szót sem tud magyarul, de nem tud a fia sem, sőt az unokája sem, és nem is érzi ennek szükségét, mert a jegyző, a szolgabíró, a járásbíró, a nyilvántartó, az adószedő, a végrehajtó, az utmester, a mérnök, a tagosító bíró és mindazok, kikkel ő hivatalosan érintkezhetnek, épen úgy tudnak olá hul, mint ő . . . hát

mondom, hogy az öreg Mitru igen nagy szemeket meresztene, ha valaki azt mondaná neki, hogy az oláhok földjét elvették a magyarok számára; vagy azt, hogy gyermekeit megtanították magyarul, vagy azt, hogy neki hiában van igazsága, mert ő úgy sem tudja ezt a magyar tisztviselőknak elmondani, vagy azt, hogy az ő temploma, iskolája megvan a magyarok által támadva . . . Minderre az öreg Mitru igen nagy szemeket meresztene, s abban a szent hitben, hogy az, a ki neki ilyeneket mond, sült bolond, keresztet vetne magára, s istennek kegyelmét kérné a szegény örült lelki üdvösségéért.

Ez a hazudozás minket bosszanthat, a jámbor oláh nőket megtévesztheti, a lánglelkű oláh tanuló ifjúságot elbutíthatja, a vékony sütetű külföldi hirlapírót félrevezetheti: de az oláh kérdésnek sem magvát, sem alkatrésztét nem képezi. Ez a hazudozás a kérdésnek még csak nem is szimptomája; ez csak hangulatkeltés, mint a pléhmennydörgés a vidéki szinpadon.

Az oláhoknak van egy programjuk, jó fokos könyv, 1881-ből és van egy memorandumuk 1892-ből. Az elsőt Európa népeihez intézték, a másodikat I. Ferenc József császár és királyhoz. Ezen okiratok már nemcsak hazug sérelmekről beszélnek, hanem vélt jogokról és formulázott követelésekről is. Egyfelől tehát ezen okmányok gondos átolvasása, másfelől az oláh mozgalmak állandó megfigyelése ad kulcsot az oláh kérdés megértéséhez.

Okoskodásukat a következő statisztikai gerincre építik. A szorosán vett Magyarország 13 millió lelket számol. Tehát a lakosság negyedrésze oláh. Miután a népességnek e negyedrésze jóformán egy tömegben lakik a keleti Kárpátoktól a Tisza balpartjáig, s miután ennek a népnek külön történelmi fejlődése, külön vallása, külön szokásjoga, külön nyelve, külön faji sajátysága, külön temperamentuma, külön műveltsége és külön erkölcsi világa van: ennél fogva joggal megilleti őt külön terület, külön szervezet, külön igazgatás, külön jogszolgáltatás, vagyis egy külön konstitúció oláh nemzeti alapokon. A miként

van a horvátoknak külön tartományuk autonomiával, akként legyen az oláhoknak külön tartományuk autonomiával.

E tartomány számára nem kevesebb, mint 134.630 négyszög kméter földet kívánnak a maguk részére lefoglalni. És a milyen szerények a föld kiterjedésének meghatározásában, épen olyan szerényül állapítják meg a kormány leendő jogkörét is.

Mindenekelőtt merőben eltörlendőnek vélik a dualizmusra fektetett államalakulást, mert ez szerintük hegemoniát biztosít itthon a magyaroknak; és eltörlendőnek vélik az Unió-törvényt, mert ez, szerintük az oláh nemzetet törtenelmi jogaitól fosztotta meg.

E két alaptörvény eltörlésével egyidejűleg visszaállítandónak tartják az 1863—65-iki állapotot, tehát az erdélyi Nagyfejedelemséget, kibővítve a Tisza balpartjáig. A Nagyfejedelemség autonom köréhez tartoznék a juszticia, az adminisztráció, a kultusz és a tanügy ugy törvényhozásilag, mint igazgatásilag.

Ez a Nagyfejedelemség nem Magyarországnak lenne tartománya, mert a magyarok jelenlegi uralma ugyis csak átmeneti természetű, hanem az összbirodalomnak lenne kiegészítő része és a bécsi rájkszrártban képviseltetné magát a közös ügyek tekintetében.

Ilyen a komoly oláhok komoly aspirációja. Sehol így formulázva, meg nem kapjuk ezt. De szétszórva, okoskodásaiknak rendjéből, érveléseiknek sorozatából, törekvéseik láncolatából mindez megdönthetetlenül kitűnik.

Ilyenformán az oláh kérdés immár nem kulturai, nem ethnikus, nem igazgatási, nem gazdasági kérdés, ámbár abba ezek az elemek is belevegyülnek; hanem elsősorban és mindenekfölött hatalmi kérdés.

Ők uj hazát akarnak, hogy aztán egyesíthessék azt a hegyentuli hazával. Magyarország testéből ki akarnak egy negyedrészt szakítani. Egy évezredes államalakulást megakarnak dönteni. Egy egységes országot fel akarnak darabolni. Alkotmányunkat szétakarják marcangolni.

Ennyi mindössze, a mit oláh polgártársaink akarnak.

## Oláh kérdés.

(M. O. 1894. május 8.)

A magyarság azt hiszi, hogy az oláhokat polgári jogokkal ki lehet elégíteni, és csodálkozik azon, hogy mikor hazánkban a jogegyenlőség megvan, s mikor a magyar ember abszolute nem részesül az állam részéről más elbánásban, mint az oláh ember, hogy akkor az oláhok mégis izgatnak, szervezkednek, panaszkodnak s koholt sérelmeikkel eltöltik a művelt világot.

De hiszen az izgatás, a szervezkedés, a passzivitás nem azért van, mintha az oláhoknak a polgárjogok tekintetében követelései és valódi sérelmeik volnának. Ők nem polgárjogot kívánnak, hanem nemzeti jogokat. Azt akarják, hogy az oláh nyelvet beszélő tömeg konstituált néppé, vagyis politikai nemzetté alakuljon át. Nekik külön territorium kell, külön törvényekkel.

Az egyéni életnek mindazon áldásait, melyeket a magyar alkotmány a jogegyenlőség által a demokratikus intézmények által, a lelkiismereti szabadság által, a politikai, közigazgatási és egyházi autonómia által, a sajtószabadság által, a forgalomnak, iparnak, tanulásnak, jogkeresésnek szabadsága által nyújt egyformán mindenkinek, minden időben, nemtéve különbséget fajban és valóságban, az egyéni és társulati életnek ezt a nagy jótéteményét ők számba sem veszik. Hiszen az életnek ezen jótéteményeiben Schmerling alatt nem részesültek, mert akkor nem volt meg a kormányzásban a felelősség elve, a hírlapbélyeg terhe fennállott, az irodalomra, sajtócenzura nehezedett, a közigazgatási tisztviselőket nem választot-

ták, a céhrendszer virágzott, egyszóval az egyéni élet számos békót viselt, melytől ma megvan szabadulva; és mégis visszasóvárogják a provisorium időszakát, holott nyelvük iskolai használatában sem volt előnyösebb a helyzet, mint most, mert az állami akadémiának és középiskoláknak német tannyelve volt, s ez idegenebb kell, hogy reájuk nézve legyen, mint azon magyarok nyelve, kikkel jóban-rosszban mégis csak századok óta laknak egy hazát.

Hanem hát a német nyelvet nemcsak megtürték, de szorgalmasan tanulták is panasz nélkül. És türték panasz nélkül az egyéni szabadság hiányait és a forgalmi életnek számos korlátját, türték panasz nélkül, sőt közreműködtek arra, hogy hazánk alárendelt alkotó része legyen a Bécsből kormányozott összbirodalomnak. E hazának függetlenségeért, tehát, az ország legelementárisabb jogának kivivásaért egy árva szót soha nem emeltek. Magyarország e fiai készséggel voltak az idegen osztrák uralom alattvalói, de saját hazájuk alattvalói nem kívánnak lenni.

Miért?

Mivel az akkori félszeg és csonka alkotmányosdi játékból az akkori Erdély autonómiájával, kifejtteni remélt egy oláh nemzeti individuálitást. A szebeni skupstinában oláhhul beszélt az oláh, s határozatait naplójuk, jegyzőkönyvük és ugynevezett törvényeik oláh nyelven is szerkesztettek. Akkor az erdélyi magyarság volt passzivitásban. Így aztán a domináló elemet az oláh alkotta s a bécsi rájkszrártban úgy jelentek meg az oláhok, mint nemzet a többi nemzetek között.

Ez az állapot két évig tartott. Azután erre is, egyébre is fátyolt borított, úgy a fejedelem, mint Magyarország. De az oláhok nem feledik ezt a pünkösdi királyságot, és nemzeti jogaikat innen származtatják. Az nekik mindegy, hogy ezzel a két esztendővel szemben áll az egységes magyar államnak ezer éves története; az is közömbös előttük, hogy az a történelem, a mire ők hivatkoznak, sohasem történt meg. Mindegy. Ők keresik a hatásnak eszközeit és ott veszik, a hol találják. Minden tizedik szavuk a román

nemzet ezredéves multja.« Épen úgy tudják mint más, hogy román nemzet — vagyis egy oláhul beszélő faj, mely intézmények által nemzetté lett volna konstituálva, — itt e hazában sohasem létezett. De azért mondják, állítják, hirdetik s ekként fiaikkal, leányaikkal el is hitetik.

Elképzelhető-e, egy nemzet ország nélkül, városok községek nélkül, szervezet nélkül, törvények nélkül, államfő nélkül, közhivatalok nélkül? Nos, hát mutassák föl már egyszer azon törvényeket, azon intézményeket, azon állami és községi szervezetet, melyeket az oláh nemzet egy évezred alatt létrehozott! Hanem azért, ők mégis az ezredéves nemzeti multa hivatkoznak, mert törekvésüket történelmi jogokkal is igazolni szeretnék.

Igy gondolkoznak: a mi ma mese, az holnap már hit, holnapután hagyomány, s azután história. Utoljára is, a mult idők elhitetett eseményeinek épen annyi nemzetképző hatása van, mint a valódi eseményeknek. Sőt a jól megcsinált eseménynek több a hatása, mint a rosszul megtörtént eseménynek. Ennélfogva csinálnak históriát és úgy találják, hogy az igen könnyen megy, mert, a nehézkes okmánykutatót a könnyű fantáziával pótolják.

Igy jutnak történelemhez. Erre a történelemre aztán fölépitik a maguk tetszésszerinti jogrendjét. Ifjaik nagy része már olyan nevelést kapott, hogy szentül hisznek az oláh közjogi követelések alaposságában; és igen komoly meggyőződést táplálnak az iránt, hogy az a föld, a mely a csik—gyergyói havasok és a Tisza balpartja között elterül, úgy történelmileg, mint jogilag, úgy politikai, mint kulturai szempontból az oláhokat illeti. Nem egyénenkint ám, holmi felosztás révén; hanem úgy illeti őket, mint olyan nemzetet, mely ezen a területen, mint geográfiai és politikai egységen, a maga számbeli és fajbeli felelősségével, széles hatáskörű autonómiával jogosított a kormányzásra a Habsburg-sceptrum és az összmonarchia fenhatósága alatt.

Ezen céljuk követésében szívósak és eszközeik megválasztásában öntudatosak, csak olvasni kell irataikat. Nekik nem jó főispán kell, hanem oláh főispán; nem

igazságos birót követelnek, hanem oláh birót; nem pontos és becsületes tisztviselőt, hanem oláh tisztviselőt. Nem arra néznek, hogy olcsó pénzt kapjon népük, hanem hogy oláh pénzt kapjon. A főkéllék mindenben és mindenütt az oláhság.

A mi pedig magyar: az részükről a legfőbb gyűlölet tárgya. Még ott is, hol magyar és oláh vegyesen lakik, sőt ott is, hol — mint Kolozsváron — a magyarság mellett elenyésző kicsiny számban laknak az oláhok, teljesen izolálva élnek a magyaroktól, a társas érintkezéstől mereven tartózkodnak; soha egy közmulatságban meg nem jelennek (holott a magyarok az ugynevezett »román bál«-okra eljártak), soha színházban nem láthatók, külön kaszinót tartanak, soha egy magyar könyvet nem olvasnak, a magyar kulturának egyetlen ágáról sem vesznek tudomást, mert attól, hogy a magyar tudomány, művészet, irodalom a maga természetes hatását gyakorolja, óvatosan tartózkodnak.

Ilyen a helyzet. Hirlapi cikkekkel, békéltető beszédekkel, jóindulatu felvilágosításokkal ezt a kérdést megoldani nem lehet. Nem elégtelenségről van itt szó, mely szanálható volna, hanem törekvésekről, melyek csak a magyar állam egységének megbontásával volnának kielégíthetők.

Az államegység megbontására Magyarország nem hajlandó. Viszont az oláhság nem akar megnyugodni az állam egységes szervezetében. Nekünk életkérdés, hogy egységes országunk legyen. Ők életkérdés gyanánt állították fel, hogy kiszakítsanak egy darabot országunk testéből.

Igy tehát az ellentét nem kiegyenlíthető. Ügyeskedéssel lehet kitalálni, modus vivendiket, de — vagy hazafias utra térnek az oláhok, vagy előbb-utóbb úgy dől el a kérdés, a miként hatalmi kérdéseket egyáltalában eldönteni szoktak.

Az oláhok is tudják ezt, épen mint mi. Az oláhok támaszkodnak saját akarataikra, és a felkorbácsolt gyűlöletre, melyet irántunk éreznek, továbbá Romániára és — Bécsre. Mi is támaszkodunk önmagunkra a papíron levő magyar hadseregre, és szintén — Bécsre.

## Ön magyarországi ?

(M. O. 1895. május 12.)

Romániai lapoknak egy meg nem cáfolt hire szerint Károly román király így szólott Mangra Vazulhoz egy akadémiai ülésen történt bemutatás alkalmával:

— »Mondja meg a mártiroknak és a többi hősöknek, hogy őrizzék meg a börtöntől. A börtön nem korcsma, ahol az emberek mulatnak. Nálunk bizony sokszor verést kapnak, egyik a hátára, másik a képére. Még a kínzás sem szokatlan. Aztán különösen tiszteljék és tartsák meg az ország törvényeit. Gyalázatos és alávaló ember az, aki hazáját idegenek előtt vádolja. Nemde, Mangra úr, ön magyarországi?«

— Igen, Sire, ők magyarországiak.

Teljesen és tökéletesen élvezik mindazon polgári jogokat, melyeket egy alkotmányosan fejlett ország lakosainak nyújtani tud. Oláh ember és magyar ember között törvényeink különbséget nem ismernek. Egyenlő kulcs szerint viseljük a közterheket; egyenlő feltételek mellett gyakoroljuk jogainkat.

De az oláhok nem mindig voltak magyarországiak és nem mindig voltak szabadok.

Mint pásztornép, apró kenézségek alatt szivárogtak be Magyarországra a Balkánról és az Alduna tájáról. Idejöttek, mert itt kész állami szervezetet kaptak és jobb megélhetési feltételekhez jutottak. Lassu, szórványos, majdnem észrevétlen volt ez a bevándorlás, mely a 12. században kezdődött és a juhos gazdák részéről még mai napig is tart.

Nem hódító fegyverrel jöttek, hanem koldusbottal. E honfoglalási folyamatban sohasem az ökleiket mutatták, hanem mindig a tenyerüket. Nem követeltek, csak kértek, igényük nem az volt, hogy polgárok, hanem csak az, hogy szolgák lehessenek.

Hanem szaporasággal áldotta meg őket a természet.

A tűz gyorsan harapózik az őszi harasztban. Néhány pillanat alatt lángban áll a mező. A fecskefonal észrevétlenül terjed a lóherés táblán. De terjedése biztos s pusztítása végzetes. Az oláhok nem úgy lepték el az országot, mint a futó tűz a mezőt, hanem miként a fecskefonal a lóherés táblát. Ahova eljutottak: ott a hazaszeretet életnedvei kiszáradtak.

Századokig, mint szolgák éltek Magyarországon. Nem valamennyien, mert aki nemességet kapott, szabaddá lett. Különség tehát régen sem volt a magyar és az oláh között, mert a különbséget a rendi szervezet nem fajok szerint állapította meg, hanem osztályok szerint. Végre 48-ban a magyar országgyűlés leronította a válaszfalakat. Az oláh jobbágy épen úgy szabad polgár lett, mint a magyar jobbágy. A földet, mely birtokában volt, az oláh épen úgy kapta tulajdonába, mint a magyar. A magyar jobbágyok igen sok helyen önmaguk fizették ki a föld váltságdíját a földesurnak. Az oláh jobbágyok részére kivétel nélkül mindenütt Magyarország váltotta meg a földet.

Igy bánt és így bánik a magyarok hazája az oláh-nyelvű emberekkel. Hazát adott a hazátlannak; földet adott a birtoktalannak; házat adott a hajléktalannak; szabadságot adott a szolgának.

Az oláh ember, születik, él, meghal anélkül, hogy valaha érezte volna oláh voltának hátrányait. Oláhhul beszélnek vele a községben, a vármegyénél, a bíróságnál; vallását szabadon gyakorolja; iskolát állíthat, ahová tetszik; szokásai szerint élhet; megszokott viseletében járhat; papot, tanítót, jegyzőt, falubirót, képviselőt választ. Annyi közmunkát teljesít, mint más. Annyi pót-

adót fizet, mint más; akkor pöröl, amikor akar. Ügyvédje, szolgabírája, telekkönyvi nyilvántartója, járásbírója, közjegyzője, alispánja, árvaszéke, tanfelügyelője, mérnöke, körjegyzője, papja, munkaadója, boltosa, korcsmárosa, postahivatala, káplárja és őrmestere, adószedője és végrehajtója, a kataszteri és a tagosító komisszió, mind-mind oláhul beszél vele. Fia stipendiumot kap a magyar iskolában és alkalmazást a magyar államnál. Egyetlen pálya sincsen előle elzárva. Műhelyt állíthat, gyárt építhet, bankot alapíthat. Lehet belőle táborszernagy, táncmester, kuriai bíró, bórziáner, minister, egyetemi tanár, hírlapíró tehetsége, munkássága és egyéni hajlamai szerint.

Ezt az állapotot az oláhok az elnyomatás állapotának nevezik és fölötte módon elégtelennek.

Magyarországon nyert jogaikat, szabadságukat, vagyonukat, állásukat, befolyásukat és tudásukat arra használják fel, hogy ezt az országot kiemeljék ezredéyes sarkaiból. Fel akarnák hazánkat darabolni. Gyermekeiknek azt tanítják, hogy az a föld, melyet székelyek, szászok, magyarok, ruthének és oláhok laknak, a békási és gyimesi szorosoktól a Tiszáig az oláh »nemzet« külön tulajdona. Azt tanítják, hogy Kolozsvár, Szatmár, Debrecen, Nagyvárad, Arad, Temesvár oláh városok. Meséket gondolnak ki, a Sinkay- és Major-iskola nyomán s rástűtik meséjükre a történelmi igazság bélyegét, hogy így követelésüknek jogosultságot, állításuknak hitelt szerezzenek. Ugy tesznek, mint a keleti parabola örültje, aki felgyújtotta a közös házat csak azért, hogy kirabolhassa testvérét.

Bátorság a hadviselésben és bölcsesség a békének idejében: ime a tényezők, melyek a népeket arra segítették, hogy nemzetté szervezkedjenek és hazát alapítsanak. Az oláhok eltérnek ettől a történelmi hagyománytól. Ők Magyarország testének egyrészét szőröstől-bőröstől egyszerűen át akarják lopni Romániába. Ám, nagy

a fa és kicsiny a fejsze. Az államszerzés mesterségét nem Mercur gyakorolta, hanem Mars.

Vitatkozni az oláhokkal többé már nem lehet. Minden politikai iskolával szóba állhatunk, amíg az az egy-séges történelmi Magyarország kereteiben keresi eszméinek megvalósítását. De aki Magyarország élete ellen köszörüli gyilkos kését, azzal nem vitatkozunk, hanem kicsavarjuk éretlen kezéből a kést.

»Gyalázatos, alávaló ember az, aki hazáját idegének előtt vádolja,« — mondotta Károly román király. Ez az ítélet azoknak szól, kik a külföldön szokták meg-rágalmazni hazánkat. Mit mondana Károly király azonban azokra, akik Magyarországot nemcsak rágalmazzák, de szét is akarják darabolni? Mit szólna ahhoz a kormányhoz, mely békességesen tűri ezt az aknamunkát? Van-e állam még valahol a föld kerekiségén, ahol tömegekben és nyilvánosan üzhethnék a hazaárulást?

---

## Passzivitás a millenniumon.

(M. O. 1895. december 31.)

Miután Lukaciu legyőzte Rómában a magyar kormányt, — a mi Szabó püspökre kellemetlen, kormányunkra megaláztatás, ránk nézve szégyen — Bukarestbe ment, hogy ott ünnepeljék. Célja itt is sikerült. Románia fővárosa zászlódiszben fogadta a magyarfaló magyar honpolgárt. A kormánypárt klubja lobogókkal, fenyőágakkal, szőnyegekkel volt dekorálva. A katonai iskolák növendékei kivonultak, mert ott a katona nincsen elszakítva a nemzeti szellemtől. A nemzeti szellem pedig ez: üsd a magyart, szorítsd ki hazájából s foglald el Dáciát a Tiszáig. Tegnap még csak álom volt néhány nervózus idiota lelkében; ma már politikai programm. A dolog persze nem fog olyan könnyen menni. Országrészek nem szoktak csak úgy maguktól leválni és ölbe hullani, mint az őszi falevél. Hanem hát ők remélnék s reménységükre felépitik a célt is; talán még a tervet is. Mert épen nem lehetetlen, hogy kész tervük is van, a mit mi nem tudunk. Hiszen a külügy ránk nézve — hatodik érzék; nincs hozzá szervünk.

Bármiként legyen, annyi bizonyos, hogy a magyarfalót Bukarestben ünnepelik. Ő pedig meglepő nyilatkozatokat tesz közzé. »Rómában győztem« — mondja fenhéjazva és nem ok nélkül, mert a lacfalusi plébánia visszaadatott neki. »Pázmándyt csak kihasználtuk«, mondja tovább, a nélkül, hogy bővebb felvilágosítással szolgálna. »Bánffynak nem megköszöntük a kegyelmezést, hanem elismerésünket fejeztük ki, hogy végrehajtotta a legfelsőbb elhatározást«. Ezt mondja. Arról hallgat, hogy a magyar

kormányelnök vállát vajjon megveregették-e? Valószínűnek mutatja, hogy igen.

Mind ennél fontosabb, a mit a millenniumról mond. »Nem megyünk oda, hanem visszavonulunk templomainkba és imádkozunk. A millenniumi ünnepekhez egyetlen román sem engedünk.«

A gyűlölet, melyet irántunk az oláhok táplálnak és mesterségesen fokoznak, talán soha sem volt ilyen félre nem ismerhető formában proklamálva. Az a kijelentés azt tudatja, hogy az oláhokból teljesen kiveszett a velünk való közösség érzülete. Népiesen szólva: »nekünk Magyarország sem ingünk, sem gatyánk«. Ha az országnak tetszik, örvendezhet, de csak az oláhok nélkül; ha úgy tetszik, busulhat, de csak az oláhok nélkül. Magyarország jóléte, dicsősége, hatalma, szenvedése, haladása, multja, balsorsa nem érdekli ezt az oláhot.

Az alkotmányos életnek még most is — most, mikor a jogfosztás napirenden van, de — még most is szám-talan előnye van. Az egyéni szabadságnak és a polgári jogegyenlőségnek áldásaitól még nem vagyunk meg-fosztva. Szabad a munka, szabad a szó, a gondolat, a lelkiisméret, az igazságnak keresése, a tehetségek érvé-nyesülése, a tudásnak megszerzése, a vagyonnak felhal-mozása, a piacnak forgalma. Az egyéni boldogulásnak egyetlen eszközétől sincs senki elzárva. Ezek kiváló elő-nyök, melyek nem mindig voltak meg itt, s nem mindenütt vannak meg. De nálunk megvannak. Mindenki számára megvannak. Ur, szolga, öreg, ifju, magyar, oláh — vala-mennyi egyformán élvezheti e jogokat.

És élvezi is. Az oláh éppen úgy élvezi, mint a magyar. Sőt nemcsak él vele, hanem vissza is él. A sajtó szabad-ságával visszaél, mert gyűlölségre izgat a fajok között és az állami lét alapjait támadja meg. Az egyesülési szabad-sággal visszaél, mert komplottá szervezkedik az állami rend felforgatására. A forgalmi szabadsággal visszaél, mert pénzintézeteit nem gazdasági, hanem faji és politikai

célok előmozdítására használja fel. Az iskolázás szabadságával visszaél, mert nem hazafiakat, hanem országbontó árulókat nevel.

Ilyen szabadságok mellett elnyomatásról panaszkodik az oláh. De mikor ő is, mi is, idegen uralom jármát viseltük s a szabadságnak minden áldása hiányzott, akkor nem panaszkodott az oláh, hanem békén türt és kezet fogott hazája elnyomójával. Mikor aztán kivívtuk a szabadságot s abban az oláhok éppen úgy részesítettük, mint magunkat: akkor ellenünk fordul s elnyomottnak hirdeti magát. Vajjon mikor szűnik meg a hazugságnak ez a vakmerő rendszere?

Tehát élvezik annak a szabadságnak, a mely megvan, összes áldásait. De azzal az országgal, mely kebelére fogadta őket, a beszállingózott pásztorokat, s mely kebelén tartja őket, a hűtleneket, nem akarnak semmi közösséget érezni. Ugy tekintik Magyarországot, mint egykor a pretoriánusok a provinciákat. Ez az ország nekik csak arra való, hogy kihasználják. Hivataloskodnak, ügyvédeskednek, kereskednek, paposkodnak, tanítóskodnak életfentartásból.

Számszerint harmadfél millió ember ime nem velünk él, hanem rajtunk. Nem fia a hazának, hanem ellensége. Nem arra igyekszik, hogy megerősítse ezt az országot, hanem arra, hogy meggyengítse. Nem az a kötelesség él benne, hogy megvédelmezze hazáját, hanem az, hogy előkészítse az idegen hódítás számára. És Bánffy Dezső, a híres magyar, ezt el tudja tûrni. Egy év óta kormányoz immár, s nem tett egyebet, mint növelte a haza ellenségeinek szarvait.

Nem az bánt minket, hogy tényleg nem jelenik meg az oláh a millenniumon. Mit is hozhatna ide? Multját — a mi nincs? Kulturáját — a mi nincs? Szívét, — mely nem dobog a hazáért? A bántalom a szándékban van, nem a tényben. Az indulatnak gonoszsága: ez sérti a magyar nemzetet.

Az oláhok távolmaradása a mi nagy ünnepünkön épen úgy nem látszik meg, mint az a lyuk, melyet valaki a levegőn üt. Nélkülök nem leszünk kisebbek; velük nem lennénk nagyobbak. De szándékos elmaradásuk azt bizonyítja, hogy ők nem munkás tényezői az ország vérkeringésének, hanem rákfenés képletei. Nem polgárok, hanem ellenségek.

---

## A németről.

(M. O. 154. sz. 1897. június 4.)

Sok hernyó van, de nem minden lény hernyó. Német is van elég; de mindannyian németek nem lehetünk. Ha mindenki német volna, mi lenne a híres kulturmisszióval? Ez esetben a német azok közé a fölöslegessé vált organizmusok közé sorozódnék, melyek befejezték hivatásukat.

Jó volna, ha elméleteit a német ne mindig csak önmagából izzadná ki, hanem tekintetbe venné az életet is. Ime kerek ezer év nyujt arról bizonyosságot, hogy a Duna egész medencéjéből németet csinálni nem lehet. Miért nem nyugosznak meg ebben a történelmi valóságban?

Valami hiányzik a német jellemből, — nem tudom mi — talán a szeretetreméltóság, talán a szerénység, talán a szellem, s e miatt Kelet felé nem tud tért hódítani. Orosz, oláh, bolgár, albán, szerb, bosnyák földön gyűlölet tárgya a német. Még a hol régen megtelepedett is és a hol körül volt bástyázva a kiváltságok védő falaival — miként az erdélyi részekben — még ott sem tudott gyarapodni s mióta szabadjára fejlődhetik más is körülötte, azóta rohamosan pusztul, miként télviz idején a délszaki növényzet, ha lebontják körülötte és fölötte az üvegház védő szárnyait. A magyar városok jó nagy részét német települők építették. Gyermekkoromban Budapesten német szó nélkül megélni nem lehetett. Száz év előtt Kolozsvár jegyzőkönyveit németül irták. A szepességi városok olyan németek voltak, mint akár Nürnberg.

Mindez megváltozott. Pedig a bécsi rendszer kétszer

tett egy század alatt erőszakos kísérletet nemcsak arra, hogy a meglevő németiséget fenntartsa, hanem arra is, hogy a magyar elemet elnémetesítse. Ehhez járul, hogy középiskoláinkban kötelező a német nyelv; hogy a zsidók egy része még ma is németül beszél a családban és a kereskedelmi érintkezésben; hogy a közös hadsereg hivatalos nyelve a német, és végre, hogy tüzhelyeink el vannak árasztva német nevelőnőkkel.

Az állapot még ma is az, hogy hazánkban sok olyan német, tót, oláh, szerb, cseh, lengyel intelligens ember van, a ki egy betűt sem tud magyarul; de olyan intelligens ember talán egyetlen egy sincs, a ki legalább valamit ne tudna németül. Lépten-nyomon találkozunk férfiakkal és nőkkel, kik a műveltség bizonyos magaslatán állanak, ha a német tudomány, irodalom, művészet jön szóba; de a kik legnagyobb mértékben műveletlenek, mihelyt a magyar kulturának bármelyik ága hozatik elé.

Mindennek dacára nem leszünk németek.

Ebből a tényből le kell vonni két tanulságot. Az elsőt vonják le német szomszédjaink és hagyjanak föl azzal az oktalan buzgalommal, hogy minket germanizáljanak. A másodikat vonják le idehaza azok, a kiket illet és ne nehezsítsék meg a nemzet abbeli törekvését, hogy egészen magyar legyen a magyar hazában.

A dolgok természetes rendje az lett volna, hogy a német színészek visszautasítsanak minden meghívást. Hagytak volna nekünk békét. Ha misszió, a mit végeznek: boldogítsák a saját hazájukat. Ha pedig komédia: gyönyörködtessék saját honfitársaikat. Végre, ha üzlet: gsefteljenek otthon. A drámai színészet gyökere csak nemzeti talajból táplálkozhatik s lombja csak nemzeti levegőben élhet. A művészet ezen ága úgy össze van forrva a nemzeti nyelvvel és irodalommal, mint maga a költészet. Idegen talajba nem lehet ezt átültetni, mert életföltételeit ott nem kapja meg.

Már pedig a mi hazánk a német színészetre idegen talaj. Tudom, még mindig sokan vannak, kik szívesen hall-

gatják itthon a német szót; de éppen ezért — ha már ide jöttek a németek — meg kellett valamely uton akadályozni, hogy ide befészkeljék magukat. Elsősorban ez a magyar hatóságok kötelessége lett volna. A hirlapi fölszóalások mutatták, hogy a magyarul érző közönség megütközik ezen az invázió. A készülő demonstrációnak előleges hirdetése sem kerülte ki a hatóság figyelmét. Egyfelől tehát a megütközés, másfelől a tüntetés kilátása bőséges indokot nyújtott arra, hogy a német előadás betiltassék. Mindenütt, a hol a hatóság nem zárkózik el attól az egészen magától értődő hivatástól, hogy vezérszerepet vigyen a nemzeti érzelmek terén, egy ilyen előadás be lett volna tiltva. De nálunk a hivatalos Magyarország vajmi ritkán érez együtt a nemzeti Magyarországgal.

Ha nem tette meg a hatóság, másvalakinek csak meg kellett akadályozni a német muzsa fészekrakását. Nem »rüpök hazafiság« volt ez, hanem természetes védelme az otthonnak. Olasz, francia, angol, spanyol társulattal szemben nem lett volna jogosult ez az eljárás. De német társulattal szemben kötelességet teljesítettek a tüntetők. Megmondom az okát.

Budapesten nagyterjedelmű vállalatok vannak németül beszélő és németül érző emberek kezében. Nagyra hizott cégek vannak, melyeknek tulajdonosai még csak nem is magyar honosok. A legmozgékonyabb, tehát hatásában igen intenzív munkaág — a nagykereskedelem, jóformán merőben német.

Számítsuk ehhez, hogy Budapesten minden negyedik ember zsidó. De még nem mindenik zsidó magyar. Azonban a vegyrokonság folyama megindult. Nem kételkedem, hogy szerencsés befejezést is nyer. A teljes beolvadás éppen úgy meglesz, miként a kunok, jászok, besenyők, bolgárok, örmények részéről. Ez a beolvadás a magyar nemzetre nézve a legfontosabb kérdések egyike. A fölszívódás csak úgy lesz értékes, ha a nemzeti szokásnak, erkölcsnek, jellemnek, érzelemnek, tehát a múlt hagyományainak és a jövő reményeinek alaptónusa fönmarad.

A ki bármi okból akadályokat gördít ezen folyamat elé, bűnös. Ha csak mechanikai ragasztékról volna szó, mint a hogy Horvátország van hozzánk csatolva, nem volna nagy jelentősége az ügynek. De itt egy élő organizmus átoltása van folyamatban egy másik organizmusba. Itt a gondolatok, eszmék, vágyak, érzelmek — az összes tehetőségek, összes indulatok és összes ösztönök parányainak kell egymáshoz sorakozni, egymásba olvadni, együtt működni és organikus egységgé alakulni.

Lassu, kényes, titokzatos munka ez, mely a népförmációk teremtő műhelyében igen sok, meg nem fejtett erő hatása alatt megy végbe. Nálunk ez a munka megindult. Sokan nem látják; sokan azt hiszik, hogy már befejeződött. Csalódnak. Ma még csak azt mondhatjuk, hogy megindult. A zöm most van a váló uton. Olyan a kép, mint egy folyamtorkolat. Az édes víz már benn van a tengerben, de színét és mivoltát megtartotta. Befejezést a mű csak akkor nyer, midőn minden csepp tengervízzé változik át.

Német színházat nyitni meg ezen zöm előtt annyi, mint gátat emelni a beolvadás természetes folyamának. Akár kapzsiságból, akár meggondolatlanságból történik, mindenképpen bűnös kéz műve. A ki lehetővé teszi itt a német kulturát: szükségfelettivé teszi a magyart. A ki kaput tár a tétovázók előtt, hogy szellemük egy magasrendű táplálék által kielégítést nyerjen: háttérbe szorítja előttük a fejlődő, de még mindig szegényes magyar művészetet. Könnyen megfogamzik azoknál, kik még csak a váló uton vannak, az a veszélyes kérdés, hogy miért legyenek magyarokká, mikor németek is maradhatnak?

Ezt a veszélyt ezuttal néhány hirlapíró háritotta el a főváros magyarosodó processzusáról. A magyar hatóság ezért megbüntette őket. Némely hirlap kollegiális módon lehordta őket rüpököknek. A bécsi zsurnalisztika szennyet okád feléjük.

Mindez ne zavarja meg hazafias, magyar lelkiismeretük

nyugalmát. A lárma, mit az előadáson véghez vittek, a kapitóliumi szent ludak lármája volt. A közzétett névsorból látom, hogy többnyire zsidó fiuk vitték bőrüket a magyar kultúra védelmére. A meghurcolás és büntetés által átesetek a magyar hazafiság keresztségén. Isten áldja meg őket, hogy akkor is magyarok, mikor előnyösebb németnek lenni.

---

## Germánok vagy szlávok?

(M. O. 302. sz. 1897. október hó 31.)

Próbáljátok meg gőzgépekkel, kosokkal, faltörőkkel, löporral, dinamittal és villammal porrá zuzni a hegyláncot, s a sziklabérceket átváltoztatni termékeny rónasággá.

De játszi napsugár villan a magasságból s csókjával a szirthez tapad. Ködfoszlánynak rongydarabja vonul el a szirt mellett s odaleheli nedves lelkét. Hózivatarinak könnyü pelyhe hulldogál a kemény sziklafalra. Harmatcseppek mosolygása üdvözlí a szirthomlokhoz verődő napsugárt.

És amit el nem végezhet a gőzgép, a faltörő-kos, a löpor és dinamit: ime a derüs napsugár, a könnyü hópehely, az elszálló köd és a mosolygó harmat vidám játékban váltakozva zuzzák porrá a sziklát, hordják le a hegyet és teszik rónasággá a bércek gerincét. Erre az igazságra a föld története tanította meg az embert.

Abban az ádáz csatában, mely huszonnégy óráig tartotta a lelkeket izgalomban és az idegeket feszült-ségben s mely eldöntetlenül maradt, miként egykor a chalons-i ütközet, — én a szláv és germán elem világrendítő harcának egyik előörsi mérkőzését szemlélgetem. Hogy Bécsben történt a mérkőzés, az a szlávtság előnyomulását jelenti. Hogy még germán földön sem végződött a szlávizmus teljes vereségével: ez a tény sok anyagot szolgáltat az elmélkedésre s kissé más rajzot vetít a jövődő firmamentumára, mint amilyen a német kultura hatása alatt a mi lelkeinkben képződött.

Laza erkölcsünk közepette, eltörpült lelkiismerettel nézünk a mérköző előőrsök csatamezejére. Legendák ujulnak meg emlékezetünk lapjain és busongva vizsgáljuk nemzetünk jellemét, melyből mintha kiapadt volna minden akaraterő.

Minő rövidlátás! A rubrikába szedett hétköznapi-ságnak minő szürkésege: csak botrányt, lármát, dula-kodást, gorombaságot és szitkozódást látni az osztrák-németek bajvivásában!

Engem a teutonok ősereje érint meg hatalmas szárnyaival, mikor a lezajlott ütközetre gondolok. Mintha éreznék, hogy a megindult világháboruban minden tal-palatnyi tért körömszakadtig kell védelmezni. Mintha a történelmi ösztönök rejtett szenvedélyei támadtak volna föl: úgy csatáztak ők, a furor germanicusnak kitartó, éles, dölyfös és gyilkos fegyverével.

Provizórium, nyelvrendelet, Badeni, parlamentáriz-mus, kiegyezés, dualizmus, alkotmány... azt hiszitek, hogy erről kell beszélni? Létre jön-e az egyik, elesik-e a másik, meggörnyed-e a harmadik, veszélybe kerül-e ez, vagy az? — a világeseemények sodrából mindez csak a pillanat futó kérdése.

A századok kérdése ez: elsimulnak-e a hegláncok rónaságokká és összefolynak-e a vizek egy nagy ten-gerré? Földrészünk képe átváltozik-e? Megmarad-e a németiség szellemi uralma, avagy a népek életrendjét a szlávizmus ismeretlen lelke szabja meg?

A történelem áramlása ezt a kérdést hömpölygeti hullámos sodrában. Ki tudna felelni rá? Ebből a kér-désből dobott az áradat egy parányi hullámot a bécsi parlamentbe. A csata izzó volt és telve a szenvedélyek fürgetegével.

Ha az ütközet közvetlen okát nézzük: a németek-nek egy csöp igazságuk sincs. Mert méltányos és jogos, hogy Csehországban a cseh nyelv elnyomva ne legyen. De a németek küzdelmének elszántsága mégis rokonszen-ves és imponáló, mert ha nincs is részükön a közvetlen

ok igazsága, de a történelmi idők láthatárán könnyű fölfedezni a fajbeli létjogosultság igazságának azon erejét, mely izmaikat megedzette ehhez a csatához.

Hol és mikor fog eldőlni a nagy mérkőzés? Fegyverek zajánál, csaták tűzében, háboruk vérében?

Nem.

Gőzgépekkel, faltörő-kosokkal, löporral és dinamittal, új geológiai képletek az erkölcsi világrendben sem hozhatók létre. De a harmatcsöpp, a ködfoszlány, a hópehely, a napsugár mindennapos vendég a szikla homlokán. Állandóan hat, őröl, puhít, morzsol, fölmelegít, lehüt, repeszt.

Az élő szó napsugara, a nyomdafesték harmatcsöppje, a hópehelynyi betűk és a tömegösztönök ködfoszlányai — ezek csinálják meg lassan, észrevétlenül, kitartó munkával, de föl nem tartható erővel a történelmi rétegeket s azoknak képét, alakját, hegyláncait és rónaságait.

Lesz-e hát provizórium? Lehet, hogy igen; lehet, hogy nem. De ki fog győzni a nagy világtusában, melyet a századok lelke megindított s melynek előőrsei Ausztriában mérkőznek most össze — a germán faj-e, vagy a szlávok? — a kérdés lényege ez.

---

## Az oláh rendjel.

(M. O. 305. sz. 1897. nov. 5.)

A közönséges halandónak csak esze van, — ha van; Szerencsés Imrének, akarám mondani: Dezsőnek eszei vannak. Teszi, veszi, változtatja őket, a körülmények szerint. Ugy bánik velük, mint más ember az asztalfiókokkal. Hol az egyik eszét rántja elő, hol a másikat. Neki külön esze van Fiuméra, külön az oláhokra, külön az egyházi kongresszusokra, külön a plátóidézetekre. Mikor valaki Jeszenszky Dezsőről, egy más valaki Dárday Dezsőről, egy harmadik valaki Beksich Dezsőről, egy negyedik valaki Tarkovich Dezsőről, Pulszky Dezsőről, Fenyvessy Dezsőről beszél, akkor ez annyi, mintha Szerencsés Dezsőről beszélne.

Történt pedig, hogy egyik eszét Románia királya földekorálta. A fáma szerint ez a dekoráció nincs minden tekintetben bevégezve. A csillag vagy kereszt, vagy korona, vagy micsoda, tényleg ugyan a Jeszenszky birtokában van, de tudtommal dekretumot még nem kapott, ami lényeges hiány. Mert az érdemjel dekretum nélkül annyi, mint a lakodalom házasságkötés nélkül. Félig-meddig illegitim disz és nem egészen megengedett gyönyörűség.

Fokozza a folytonossági hiányt az a körülmény, hogy a rendjeladományozás a hivatalos Monitambulban még mindig nem jelent meg. A hivatalos lap ezen tétovázása kétoldalú kellemetlenség. Aki adta és aki kapta a rendjelt: mind a kettőt hamis helyzetbe keveri. Az adományozó úgy tűnik föl, mintha egy elhamarko-

dott lépés utófájdalmait érezné; az adományos pedig, mintha valamely furfangos sakkhuzás következtében jutott volna a gomblyukfájdalmak e balzsamához.

Romániában az oláhok szörnyen háborognak e kiűntetés miatt. Azt hiszem, igazságtalanul. Jeszenszky tanácsos úr ki van kiáltva fenegyereknek. Ezt látom, olvasom, hallom. De, hogy hol, miben, mi által nyilvánul az ő fenekedése, azt tudni, nem tudom. Élete nem nyilvános; szereplése homályban van. A vörös posztót ugyancsak mutogatják; de a posztó mögött még senki sem látta a viadort.

Azért mégis háborognak. Fajtájuk elnyomójának mondják, akit Románia királya nem dekorálhat, ha csak megrugdosni nem akarja a »román eszmét.« Minő képzelődés! Ennyi fantáziával megirhatnák a János evangalista mennyei jelenéseit.

Azt az elnyomást csakugyan szeretném látni már egyszer. Olyan ostoba módon uralkodik rajtam a szentimentalizmus, hogy képes vagyok egy veszélyben forgó egér segítségére menni. Ha pedig messze tengereken, messzibb szigeteken irtja a civilizáció a benszülötteket: lelkemet a tehetetlenség furiái marcangolják s szárnyaim, ha volnának, oda sietnék, hol a jajveszékelést hallom.

De oláh testvéreim elnyomatását, üldözését, kiirtását, — amiként azt ők vázolni szeretik, — egyszer mégis szeretném már látni. Csak néhány napra. Csak addig, míg a könny kicsordult a szememből. Szeretném látni azt a kétségbeesett anyát, kinek kebeléről elszakítottuk kisdedét s azt a szószéket, ahonnan eltiltottuk az oláh nyelven való prédikálást; azt a martirt, akit oláh nemzetisége miatt rabláncra fűzött a magyar csendőr. Azt a törvényt, mely a közoktatás minden vonalán a magyar nyelvet teszi kötelezővé; azt a rendeletet, melynél fogva hatóságilag lezárták a brassói, a naszódi, a balázsfalvi oláh tannyelvű középiskolákat és azt a háromezer népiskolát, ahol csak oláhhul tanítanak, — ezt a törvényt,

ezt a rendeletet, hej, de szeretném én egyszer meglátni!

Nemzetekre akarják feldarabolni a törvényesen egységes magyar nemzetet. Külön nemzetekre ugye, külön jogokkal, külön területtel, s remélem, külön kötelezettségekkel is?

Nem bánom.

De kikötésem van.

Legyen nekünk magyaroknak megengedve, hogy éppen annyi gyűlölettel viseltessünk az oláhok irányában, mint amennyit ők tanusítanak irányunkban, hogy éppen olyan igazságtalanok legyünk velük szemben, éppen úgy rátörjünk az ő békéjükre, éppen úgy megtöltsük a közéletet hazugsággal, amiként ők cselekszik velünk szemben. Vagy amiként ők cselekszik ott, ahol ők az államalkotók — a Dobrudzsában a bolgárokkal, Moldvában a csángókkal.

Nem bánom, legyen így. Aztán hajrá!

Legyen föderálizmus a gyűlöletnek, a hazugságnak, a féktelenségnek és az erőszaknak alapján. Vessünk véget a méltányosságnak, a jognak és az igazságnak. Emeljük törvénynyé, hogy »aki birja, az marja.« Kezdjük ott, ahol ezer év előtt megszakadt a történelem fonala. Tegyük semmivé a magyar fajnak minden alkotását. Tekintsük az országot res nulliusnak.

Ekkor aztán gyürkőzzünk neki könyökig. Hadd lássuk még egyszer kié lesz az ország? Hadd döntse el az istenítélet, hogy van-e jussunk hozzá.

Aztán végezzünk! De ne úgy, mint eddig tévénk: jogot, szabadságot, egyenlőséget adva nektek is; hanem végezzünk a gyűlöletnek és az erőszaknak irtó fegyverével. Aki győz, csak az maradjon meg. A többi pusztuljon!...

Akarjátok?

No hát! Miért nincs már egyszer vége az oláh bolondériának? Ime azért jajgattok, hogy a Szerencsés Dezső egyik esze keresztet kapott. No bizony! Mit

ártott nektek ez az ártalmatlan ember? Mindössze egy beszédet mondott egy sajtóvétség végtárgyalásán, mint közvádoló. Ettől ijedtetek meg?

Aztán kibocsájtotta körmei közül az elítélteket, kik biztosítékot adtak, hogy nem szöknek meg. Persze megszöktek. Azóta ünnepeltetnek. Az a beszéd jó kenyérhez és népszerűséghez juttatta őket Romániában. Jeszenszky pedig fölvonult a kormányelnökhöz észnek.

De hogy mit tett az oláh kérdésben, mi a terve, mi az iránya, mennyi a tudatossága, minő eszközöket használ, hogy törte meg a rakoncátlant, hol kényesztette a kezes bárányt, hol hizlalta a konyhamalacot, s ezerszálu ága-bogát a komplikált nemzetiségi kérdésnek, hogy miként szövögeti és hogy voltaképen szövögeti-e egyáltalában valaki, — azt ezen a világon Szerencsés Dezsőn és Jeszenszky Dezsőn kívül, senki sem tudhatja, mert az eredmény nem mutatkozik sehol és semmiben.

---

## A nagyralátó szomszéd.

(M. O. 134. sz. 1898. május 15.)

A bukaresti képviselőházban egy kis összeszólalkozás történt. Árulónak nevezték Sturdzát, mivel hogy ő közölte volna a magyar kormányval Románia hivatalos kiadásainak egynémely titkát. A titkos kiadások között egy félmillió tétel szerepelt erdélyi oláh iskolákra. Sturdza tagadta, hogy áruló volna, de a heves vita folyamán senki sem tagadta magát a titkos kiadást.

Azt is romániai forrásból kell megtudnia a magyar közvéleménynek, hogy kormányunk az oláh egyházi és iskolai hatóságnál betiltotta ezen illegitim segélyezésének az elfogadását. Azt azonban nem tudjuk, hogy a diplomácia részéről minő lépések történtek ebben az ügyben; valamint azt sem tudjuk, hogy a betiltás óta folyamatban van-e a titkos segélyezés?

Nagyralátó szomszédunknak ilyenformán több a pénze, mint a szüksége. Nemcsak magáról gondoskodik, de másnak is tud juttatni. A nép adójáról pedig kettős rovaton számol el. Költségvetésének van nyílt és titkos tétele. A nyitott rovaton békét hirdet. A titkolt rovaton háborút visel. Jobbkezét odakinálja Ferenc József császárkirálynak a hármasszövetséghez, balkezében kifent gyilkot rejteget, hogy beledöfje országunk szívébe.

Ez a kétértelmű játék immár rég foly. A mig kormányon vannak, pártok és egyének, színlelik a baráti viszonyt. Mihelyt leszállnak a polcra: vezérek lesznek abban az irredentikus mozgalomban, mely tervszerűleg üzetik hazánk egysége és belbékéje ellen. Visszakerülvén

a kormányra, újból barátokká lesznek; adják a parolát Bécsben és a titkos szubvenciót Erdélyben.

Ha kormányunk mindazon eszközzel rendelkeznék, mely e nagyralátó szomszéd fékentartására és megfenyítésére szükséges, akkor nyugodtan vehetné a magyar nemzet azt a cudar játékot. Elvégre is a légy alkalmatlan, de nem életveszélyes. Megzavarhat egy délutáni álmot, de nem zavarja meg az életrendet. Ámde külügyi érdekeink egy osztrák államférfi kezében összpontosulnak, akinek kisebb gondja is nagyobb annál, hogy a magyar nemzeti egység oltalmát hivatásának ismerje. Ime, olvashatjuk ennek az osztráknak tegnap elmondott programmszerű nyilatkozatát. Évekre menő politikai és kereskedelmi irányzatnak veti meg az alapját.

Minden osztrák párt ujjong fölötte. De Magyarországra a fényes tervekből csak a teherviselés háramlik. Minden, amit ígér, amit kilátásba helyez s amit foganatosítani akar, kizárólag az osztrák iparnak és osztrák kereskedelemnek válik hasznára.

Van tehát okunk veszélyt látni abban a perfid játékban.

Megfontolandó, hogy az állam ereje nemcsak területi nagyságában, földjének termékenységében és népességének szolgáltatási képességében rejlik. Hazánk területe nagyobb mint Románia. Polgáraink száma több. Népünk műveltebb, munkára készebb, életrendjében fejlettebb. Gazdasági berendezésünk előrehaladottabb, kulturánk színvonala jóval magasabb.

Mint állam, Románia mégis erősebb hazánknál.

Mély fájdalommal és a szégyenérzetnek keserűségével kell ezt bevallani. Annak a nagy történelmi hivatásnak tudatában, hogy mint egykor, úgy most is mi képezzük Kelet és Nyugat között a hullámtörő bástyát: tehetetlenül vergődünk egy szent mult hagyományain és egy kétes jövőnek délibábos képén.

De cselekvőképesség nincs a mi államéletünkben. Nemzetközi szempontból mi csak a papíron létezünk s

írás csak úgy lenne olvasható, ha előbb letörlik róla az új írásokat.

Ez az új írás még a jogától is megfosztatott annak, hogy a nagyralátó szomszédot, ha szükséges, fékezzük, ha kell megfenyítsük. Nincs ehhez eszközünk; szarv nélkül döfni, láb nélkül futni, szem nélkül látni nem lehet. Föláldozván a külügyet az összbirodalmi eszmének: nincsen olyan szervünk, amivel nemzeti érdekeinket beledobhatnók, mint valódi súlyt, a nemzetközi mérleg serpenyőjébe. És ugyanígy áldozván föl a hadügyet: arra sincsen szervünk, hogy a mérlegbe dobandott súlynak értéket szerezzünk. A külügyi és hadügyi kormányok jóindulatára vagyunk utalva; ezek pedig osztrákok. Nem közösek, sem szellemben, sem strukturában, hanem osztrákok.

Ellenben Románia az államhatalom minden terén önrendelkezési joggal bír. Akarata, ereje, cselekvőképessége nem egy közjogi önámítás rabulisztikus képletein alapszik, hanem az élet valóságán. Önmagának és önmagáért él. Célokat tűz ki és minden képességét e célok elérésére szervezheti. Gazdasági erőforrásait nem aknáztatja ki egy szövetséges állam által. Összes izmai saját agyvelejének állanak szolgálatában. Vérkeringése a saját szívét tartja mozgásban. Van külügyi szerve, amellyel védekezik, és van nemzeti hadserege, amelylyel foganatot szerez akaratának. Nemzeti egységünk megszilárdításához és befejezéséhez jó és sok iskolára, nagy dimenziókban fejlődő kulturára, kifogástalan igazgatásra lenne szükségünk. Fedezni e nagy szükséget csak sok pénzzel lehet. De pénzünk nincs. A mi van, azzal is csak részben rendelkezünk. A többit elszavazzuk a nagy hatalmi állás kényszerzubbonyában.

Ilyen bajok nem rothasztják Románia állami organizmusát. Ott, a mire kell, arra van pénz. Még arra is van, hogy föl kavartassa nálunk az iszapot. Pénzével, cselekvő erejével haramdfél millió polgárunkat szervezi hazánk egysege ellen. Agilitása szünetet nem ismer. Szemtelen a

vakmerőségig. A byzantinikus szerektől nem irtózik. Mindenütt izgat, a hol kell: veszteget, ha szükség: hazudik. A napfényben lomha, aluszékony, mozdulatlan, De titokban szövi a hálót és működik szakadatlan kitartással.

Ezalatt a lekötözött magyar állam sűrű verejtéket hullat, hogy kiizzadja az idegen szellemü militarizmusnak fokozódó igényeit. Veszekszünk egymás között a fölött, hogy hol huzzuk meg az idegen érdekekért járó áldozatnak határát. És rezignációval nézzük, hogy az oláh vidékeken miként nő, terjed, evesedik a seb, míg végre beáll a vérmérgezés.

---

## Elmebaj a politikában.

(M. O. 14. sz. 1898. január 14.)

Olvasom, hogy az egyesült nemzetiségek kongresszusának végrehajtó bizottsága német manifesztumot tett közzé. Egyik tót atyánkfiának »Nemesis« című kis röpiratát is elolvastam. Általában mindazt elszoktam olvasni, a mi ezen a téren napvilágot lát. Mert kötelességünk ismerni a sérelmet s mert gögös megvetéssel sohasem orvosoltak betegséget.

Ilyen olvasmányok nélkül is tudom, hogy az egyszerű, munkás népnél hol szorít a csizma. Először is az a csizma szorít ott, a melyik nincs. Nagy a szegénység. Télen át hiányzik a munka. Sok a teher. Az állami teher is sok; de a községi, vármegyei utmunka, egyházi, iskolai teher még több. Az igazgatás pedig silány. Sokszor igazságtalan. Gyakran brutális. Ritkán méltányos. Többször kegyetlen. A juszticia drága; hosszadalmas, bizonytalan. A népvédelem ismeretlen fogalom. A szegényügy mérőben rendezetlen. Egészségügyi szolgálat jóformán semmi; e tekintetben ember és állat meglehetősen oltalom nélkül van. Mindehhez járul a mezőgazdaság régen tartó válsága, a föld művelésének kezdetleges volta, az értékesítés nehézsége, a hitel hiánya, a befektetések csekély értéke.

Együttvéve mindezt: ime az a csizma, a mely szorít, elégtelenséget okoz, panaszt sajtol a kebelből, könnyet a szemekből.

Nemzetiségi panaszt a nép között sohasem hallottam. Pedig velük és köztük éltem és élek sokat és sokszor. Tisztán magyarokból, vagy tisztán oláhokból, vagy tisztán

tán szászokból alakult község az erdélyi részekben — a Székelyföld kivételével — igen kevés van. Többnyire vegyesen laknak a szászok az oláhokkal. Az oláhok a magyarokkal. Leggyakrabban az oláh faj van többségben. Ha észrevenné, hogy akár a szászszal, akár a magyarral másként bánnék az állam, hatóság, a község, mint vele: akkor bizony fajbéli sérelme is volna. De miután naponkint látja, hogy az iga is egyenlő, a teher is egyenlő, a szenvedés is egyenlő, a pusztulás is, meg a bánásmód is; ennél fogva sem jobbnak nem nézi a másikat, sem rosszabbnak önmagát, hanem tür, nyomorog, fizet, katonászkodik, panaszol, huzza a jármot, imádkozik az esőért, a jóidőért, a kenyérért és fél a kaputos embertől, akár szolgabíró, akár nyilvántartó, akár végrehajtó, akár oláh ügyvéd alakjában jelenik meg.

Hanem azért mégis elolvasom a nemzetiségi iratokat, mert látni akarom, hogy követelésükben van-e igazság, panaszkodásukban van-e sérelem.

Azt tapasztalom, hogy a leghiggadtabb és a legfanatikusabb tribun tökéletesen egy nyomon jár. Valamennyi panasz abban hegyeződik ki, hogy a magyar fajnak miért van politikai hegemoniája és valamennyi követelés abban foglalható össze, hogy Magyarország osztassék föl oláh, tót, német, szerb alkatrészekre.

Sajnálni lehet, hogy ezt a mozgalmat politikai tekintben félművelt emberek vezetik. A művelt elmét könnyű volna meggyőzni a panasznak igazságtalan, és a követelésnek képtelen voltáról. De a félművelt ember gyakran makacs, sokszor előítéletes, mindig rövidlátó s többnyire fonák észjárású. Ezeket nem meggyőzni, csak legyőzni lehet. Ezeknek tehát a betű nem használ.

Ha a magyar publicisztika mégis foglalkozik irataikkal: ez nem nekik szól, hanem a magyar nemzetnek. A mit irunk, azt a fölvilágosítás és megnyugtató céljából írjuk. Mert türelmesebb, méltányosabb, igazságszeretőbb faj a magyarnál nincs. Sok százados történelem bizonyítja a fajnak ezt a nemes jellemvonását. A mely pillanatban ez

az igazságszerető faj azt hinné, hogy a kormány nem hallgat egy indokolt panaszra és nem teljesít egy jogos követelést, hanem e helyett törvénytelen eszközökkel és erőszakos hatalommal fojtja el az igazságot, abban a pillanatabn sorakoznánk, én is, más is s velünk az egész magyar közvélemény elnyomott polgártársaink segítségére.

Hanem hát nincsen igazuk.

A magyar faj hegemoniája nem mesterséges, hanem történelmi produktum. Kezdődött a honfoglalásnál, folytatódott az ország szervezésével, megtartásával és fejlesztésével és el nem végződött, fönn nem akadt, bizonytalanná nem lett soha. Akkor sem, mikor a világhatalmak eldarabolták testünket; akkor sem, mikor más ajku véreink két nagy birodalommal szövetkeztek ellenünk, akkor sem, mikor kinpadra vonszolva, ezer sebből vérzett a magyar haza.

Ez nem szemrehányás: ez indok. Intézményeket, kultúrát, becsülést, erőt, nemzeti jellemet ennek a földnek a magyar faj adott. Ne feledjük: a szabadságnak minden drága gyöngyét a magyar faj ékelte be a szent koronába.

A felelősség elvét, az egyenjogúság elvét, az ellenőrzés elvét, a függetlenség elvét a pozsonyi országgyűlés igtatta törvénybe. A feudumot is az a gyűlés törölte el. A kiváltságokat az a gyűlés tette semmivé. A közteherviselést az a gyűlés fogadta el. Az emberi hitnek, gondolatnak, egyesülésnek elidegeníthetetlen jogait az a gyűlés helyezte a közjog oltalma alá.

Vajjon tudják-e a félművelt izgatók, hogy kik valának tagjai annak a gyűlésnek? Jut-e eszükbe, hogy azok mindannyian magyar nemesek voltak, a kik, minden külső kényszer nélkül, saját magasztos elveiket és önzetlen hajlamaikat követve, hozták meg az egyéni áldozatot, csak-hogy e hazában egyenlő szabadságot élvezhessen minden fajkülönbség nélkül, minden honpolgár? És jut-e eszükbe, hogy éppen azért, mivel szabadságot szerzett a magyar faj az oláhnak, tótnak, szásznak, horvátnak, szerbnek — éppen ezért az oláh, tót, szász, horvát és szerb fajok két

nagyhatalom abszolút kormányával szövetkeztek és vérbe fulasztották a számukra is kivivott szabadságnak minden áldását? Végre eszükbe jut-e, hogy az így leigázott szabadságot megint csak a magyar faj kitartása, ellenállása, szilárdsága, bölcsesége, ereje szerezte vissza. . . Kinek? — A haza minden gyermekének, tehát nekik is. — Kitől? — Attól az abszolút hatalomtól, melyhez vak eszköz gyanánt szegődött az oláh, szász, horvát, tót és szerb, nemcsak a háboru véres napjaiban, hanem az akasztófával, börtönnel, számkivetéssel, jószágelkobzással és összes jogaink kifosztásával járó megrendszabályozásnak irtóztosan békességes napjaiban is.

Megítélhető ebből, hogy mesterkélt produktum-e a magyar faj hegemoniája, avagy természetes alakulás? Megítélhető, hogy akár a tradícióknál, akár az államalkotó képességeknél, akár a szabadsághoz való ragaszkodásnál fogva, hazánkban melyik faj van hivatva a politikai és kulturális vezérletre?

A »Nemezis« című röpirat azt kívánja, hogy egyik se legyen vezér. Legyen egyenjogúság nemcsak a polgári törvénykönyv értelmében, hanem a közjog szerint is. Vagyis — miként a Schweitz — bomoljék föl az egységes Magyarország, oláh, magyar, német, tót, szerb alkatrészekre. Mintha a lábam azt kívánná tőlem, hogy fűrészeltessem le, mert ő külön akar futni; ugyanezt kívánná a karom, mert ő külön akar dolgozni, a fejem szintén, mert külön akar gondolkozni.

Daraboljuk föl az országot, mert kétszáz félművelt ember így kívánja. A mit legádázabb ellenségeink abból a célból tettek velünk, hogy országos lételünk megsemmisüljön s így magukba olvasztassanak — midőn Temesi bánságot, Erdélyi nagyfejedelemséget csináltak, Dunántuli tartományt és Tótországot terveztek — azt most tegyük meg saját jószántunkból. Mert különben kétszáz honfitársunk azt a sajtószabadságot, a mely ellen ők véres kézzel harcoltak, de a melyet mi mégis megszereztünk, arra használják fel, hogy a haza ellen ingereljék a békés polgárokat.

Hirdetik, hogy nyugalom ebben az országban addig nem lesz, míg annak testét föl nem daraboljuk. Nem a külső ellenség hirdeti ezt, melynek hódító célja van s ezért akar gyöngévé, tehetetlenné, minden fejlődésre és ellenállásra képtelenné tenni; hanem saját honfitársaink, a hazának polgárai, a nemzetnek törvényesen manifesztált egyenjogu tagjai hirdetik ezt.

Ha meg is őrizzük a hidegvért, kérdem, lehet-e, szükséges-e ily követeléssel szemben a józan okosság törvényeire hivatkozni? Vajjon miként képzelik azt a feldarabolást? Minő terjedelmű autonómiát kívánnak egyik-másik tartománynak? Hol huzzák meg a nyelvhatárokat? Például a szászokat oláh izgatás alá akarják-e vonni? Mi szándékuk van a székelyekkel? Megtűrik-e, hogy a kolozsmegyei vagy alsófehérmegyei magyar ezentul is magyar maradjon? Szükséges-e, hogy a szepességi német tót emberré váljék? És a bánáti németből oláh legyen-e, vagy szerb?

Fontos részletek. Jó volna, ha kidolgoznák. Talán még jobb volna, ha kigyógyulnának elmebajukból.

---